ISAACI VOSSII

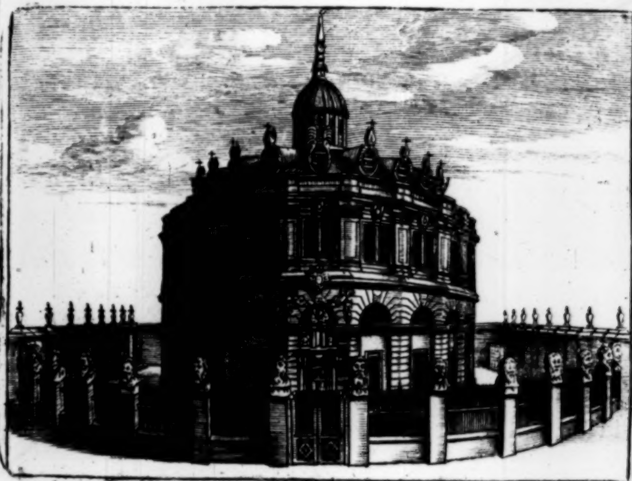
DE

SIBYLLINIS

Aliisque quæ Christi natalem præcessere Oraculis.

A C C E D I T

Ejusdem responsio ad Objectiones nuperæ Criticæ Sacræ.

OXONIÆ

E Theatro SHELDONIANO,

MDCLXXIX.

Doctissimo & eximio viro,

THOMÆ BRUNONI,

Capellæ Regiæ

WINSORIENSIS

Canonico S. P.

ISAACUS VOSSIUS.

Ni te plus oculis meis amarem

NOsti reliqua, & jam puto intelligis, quid de Saturnalitio tuo sentiam munere. In tam frigida anni tempestate, potuisset mihi iste tuus semirabbinus aliquam afferre gravedinem, sed jam pridem inficeti hujus seculi adsuetus ineptiis, salvus evasi. Licet vero bonas aliquot in eo evolvendo horas perdiderim, temporisque jactura, ut Philosophi sentiunt, sit omnium gravissima; non uno tamen profuit commodo; nam non bonorum tantum librorum jucundiorem mihi fecit lectionem, sed & laborantem & prostratum jampridem ita restituit appetitum, ut etiam fastidita placeant, & quælibet quantumvis licet mediocria, optima tamen & præstantissima esse videantur. Cum

Rab-

Rabbiniſta iſte totus in eo ſit ut antiquitatem Grammaticæ Rabbinicæ & punctorum adſtruat vocalium, attamen ne unius quidem eruditi, & ne vel Rabbini alicujus antiquioris potuit adducere ſuffragium, cujus auctoritate ſua confirmet deliria. Poſtquam omnium apicum genera, formas & figuras magno percurrit conatu, nec quidquam ſe proficere ſentit, tandem ad divum ſe convertit Hieronymum, ejuſque producit verba interpolata nequiſſime. Ubi enim ille mentionem facit accentuum, qui in Tetraplis & Hexaplis Origenis apponebantur Hebraico ſermoni Græcis deſcripto literis, ille pro accentibus puncta ſuppoſuit. Quin & ejuſdem Hieronymi locum adducit, qui occurrit in quæſtionibus ſeu traditionibus Hebraicis, quique in pleriſque editionibus ſic concipitur; Denique Hebræi quod ſequitur: & neſcivit cum dormiſſet cum ea & cum ſurrexiſſet ab ea: appungunt deſuper, quaſi incredibile, & quod rerum natura non capiat, coire quempiam neſcientem. *Quamvis ſenſus ſatis ſit apertus, conſului nihilominus complura exemplaria manu exarata, ut viderem ecqua lectionum occurreret varietas, ſed in omnibus ſic ſcriptum inveni, niſi quod pro* appungunt, *habeant* apponunt,

nunt, *& quidem rectius. Remitto tibi librum, quo videas quo pacto homo iste hæc Hieronymi verba perverterit, & interpolarit. Sic enim illa producit*, appungunt hanc vocem בקומה desuper puncto irregulari. *Si pro solito tuo agas candore, non effugiet opinor, ut si in cæteris fatuus iste tibi videatur semirabbinus, in citandis saltem scriptorum locis pro insigni à te non habeatur nebulone. Mitto etiam duos aut tres alios libellos musteos, ut rideas & simul deplores miserum hoc tempore Academiarum in Germania statum, in quibus striges istæ Rabbinicæ tam late dominantur, ut qui istic vivunt eruditi sine suspicione hæreseos vix hiscere audeant. Mirum principes Germaniæ tantæ pesti non occurrere, & permittere ut Judaismus ita impune grassetur, & ut à Lutheranis ipse quoque Lutherus hæreseos damnetur, quod puncta Hebraica floccifecerit & pro commento habuerit Rabbinico. Fierine potest ut humaniores literæ feliciter tractentur, ubi Rabbinismus regnat, & ubi nulla excolitur theologia quæ non sit Rabbinica? Quid demum sperandum est ab illis, qui cum nec Græce, nec Latine, ac minus etiamnum Hebraice sciunt, ex omnibus nihilominus unam faciunt linguam, à nemine intelligendam,*

dam, ne ab illis quidem qui eam procudunt, quam ipsam tamen velut sanctam & cælestem, & Dei vernaculam, in scriptis, in pulpitis, doctis pariter & indoctis impudentissime obtrudunt? An non merito rideant nugivendi Judæi, cum tam multos inter Christianos inveniunt fatuos, qui futiles quovis pretio redimant merces, & Judæos libenter agnoscant magistros, dummodo permittatur ipsis eße semirabbinis? Hæc sola gratia & hic solus sufficit titulus, ut magna pars Theologorum nostræ ætatis pleraque Rabbinorum admittant commenta, omnesque versiones & quælibet sacrorum librorum interpretamenta ad Judæorum conforment placita, adeoque quidem ut Christo & Apostolis, quam punctis malint non credere Rabbinicis. Et tamen vel paulo sagaciores norunt, ne sex quidem effluxisse secula, ex quo primum usurpari cœperint puncta ista vocalia, quibus hodierni Hebræi onerantur codices. Sciunt illi per integra tria vel quatuor secula acerrime inter se conflixisse Judæos, dum aliter sic, alii aliter inducendas esse contenderent vocales, & ne nunc quidem controversiam hanc fore sopitam, nisi Daniel Bombergus litem istam immenso diremisset pretio, conductis aliquot Judæorum

cen-

centuriis, in quibus alendis totum ſuum dilapidavit patrimonium. Iſtæ tamen vocales ſeu puncta, quæ primum Venetiis ex Bombergi officina in lucem prodierunt, illa ipſa ſunt, quæ Chriſtiani Rabbiniſtæ tanquam cœlitus delapſa ſuſpiciunt. At vero non deſunt complures Judæi, qui iſtis minime acquieſcant, quique infinitis mendis ſcatere affirment editiones Bombergianas, cum in aliis, tum quoque in eo, quod pluribus in locis eadem vocabula & iidem ſenſus non tamen iiſdem ſignentur punctis vocalibus. Sed ex iſtis libellis, quos tibi mitto, præclaram ſane hujus difficultatis cognoſces ſolutionem. Nempe Deum, cum Moyſem & Prophetas alloqueretur, adeo raptim & præcipitanter fuiſſe locutum, ut non intelligeretur. Cum vero illi de velocitate ejus linguæ conquererentur, tum demum Deum moderaſſe ſermonis impetum, & ſingula verba guttatim iis annumeraſſe & hinc proceſſiſſe duplicem iſtum punctorum ordinem. Scribis te mirari qui fiat, quod cum olim, præſertim in primitiva Eccleſia tot Judæorum millia ad Chriſtianorum tranſierint partes, hodie tam pauci & pene nulli reperiantur, qui ſe perſuaderi patiuntur. Verum ſi iſtiuſmodi Judaicis credamus fabellis, & ſi in interpretandis ſacris

cris

cris libris duces ſequamur Rabbinos; an fieri aliter poteſt, ut non plures Chriſtiani ad Judæos, quam Judæi ad Chriſtianos ſe conferant? Profecto pro Judæis ſtrenue magis Chriſtiani, quam ipſi militant Judæi. Quod vero addis, ſiquis hodiernos Judæos iiſdem aggrediatur argumentis quibus veteres uſi ſunt Chriſtiani, libris videlicet Sibyllinis & ſimilibus, omnem omnino defore ſucceſſum, præſertim cum ne Chriſtiani quidem ullis diutius credant Sibyllinis: id quidem verum eſt, ſed hæc Chriſtianorum eſt culpa, impune permittentium ut quælibet ſcripta & quælibet teſtimonia, quibus præcipue noſtra nititur religio, veluti ſpuria & nullius fidei, non contemnantur modo, ſed & palam explodantur & conculcentur. Quandoquidem vero cauſam à me poſtulas quæ me præcipue movet, ut Sibyllinis plurimum tribuam Oraculis, longeque de iis aliter ſentiam, ac faciant noſtri ſeculi homines, ut in cæteris, ita quoque in hoc morem tibi geram quam libentiſſime.

Londini CIƆDCLXXII
medio Decembri.

Admonendus est lector hæc quæ sequuntur serius ad nostras pervenisse manus; nec ideo potuisse suo quo debebant loco inseri, cum jam antea reliquus liber excusus esset: quare pag. 19. v. 26. post evincerent exemplaribus *adde*,

Et sane nullum æque atque istud Judæis profuisse commentum cum alibi, tum præcipue in Hispania, memorabili potest ostendi exemplo. Triumphavere istic de Christianis per complura secula solo hoc argumento, quod cum ex Sibyllinis aliisque antiquis Oraculis sexto demum vel currente vel peracto millenario adventurum esse constaret Messiam, e suis vero scripturis usque ad Servatoris nostri ætatem quatuor tantum depromerent annorum millia, superesse etiamnum annos bismille priusquam verus adventurus esset Messias constanter adseverarent. Nec defuit huic commento successus & quidem tantus, ut annis plus minus mille Judæi in Hispania prævaluerint Christianis, iisque imprudentibus pro anno Christi natali eram obtruserint Judaicam, incipientem ab Herode; vel quod illum Messiam fuisse crederent, vel quod annos exilii sui ab illo tempore, quo ablatum esset a Juda sceptrum, incipiendos esse existimarent. Ut vero communi omnium Judæorum magistratum in Hispania gerentium suffragio, introductam fuisse eram seu heiram hanc anno Christi CCCCIX. alibi diximus, ita quoque communibus omnium Hispaniæ regnorum decretis abolitam & antiquatam fuisse constat,

* primum

primum quidem Valentiæ, deinde ubique anno Christi MCCCLXXXIII. Puduit rerum Hispanicarum scriptoribus causam memorare, unum hoc annotasse contentis, communi omnium Christianorum consensu eram istam fuisse sublatam, & tum demum numerari cœptum per annos Christi. Nec tamen defuere etiam antea quibus iste Judaicus displicuerit calculus. Eorum qui ad nostras pervenere manus primus fuit Julianus Pomerius, seu alter potius Julianus præsul Toletanus, in iis quos anno Christi DCLXXXVI. contra Judæos scripsit libris, in quibus Chronologiam LXX interpretum præferendam esse Chronologiæ Rabbinicæ pluribus contendit. Nec dubium quin felicius huic iste successisset labor, si causam & tempus fraudis istius Judaicæ penitus aliquanto vel perspexisset, vel explicasset. Nam sane cum illa quæ Christianos inter & Judæos sit quæstio de solo sit tempore, ut recte monuit Hieronymus, illud omnium urgendum, tempore Aquilæ vel paulo antea, Judæos depravasse Hebræa exemplaria & bis mille annorum expunxisse tempus, ut tempus Messiæ necdum advenisse obtinerent.

Quod siquis exactius etiamnum scire desideret tempus quo Judæi depravarint, aut saltem depravare Hebræa cœperint exemplaria, puto id spatium ut plurimum viginti duobus posse determinari annis. Nam cum Egnatius in ea quam ad Philadelphenses scripsit epistola, affirmet, sese audisse nonnullos dicentes, si ea quæ in Evangeliis continentur, non etiam in antiquis inveniantur monumentis aut archivis,

chivis, nolle ſeſe iis credere, ipſeque reſponderit inveniri, illi vero negarint, manifeſtum Judæos jam tum aut depravaſſe ſua exemplaria, aut receſſiſſe a ſenſu, quem LXX tradidere interpretes. Cum vero Joſephus, qui ex Hebræis exemplaribus eundem chronologicum calculum & eoſdem quos LXX interpretes ſemper expreſſerit ſenſus, antiquitatum libros abſolverit anno Chriſti nonageſimonono; Egnatius vero martyrium paſſus ſit anno CXXI. ſatis convenienter efficitur intermedio hoc tempore & verba & ſenſus S. literarum depravaſſe Judæos. Recte vero Egnatius reſpondet, ſibi pro ſinceris, incorruptis & illibatis archivis eſſe Jeſum Chriſtum, illique velut ſummo ſacerdoti credendum potius, quam aliis ſacerdotibus. Atque hæc eo libentius monemus, quod ſolus hic perverſus effecerit calculus, ut jam per tot ſecula Judæorum in mundo ſubſiſtat religio. Ille ſi deſtruatur, quod ſane facillimum, non Joſepho tantum, ſed & omnibus qui illum præceſſere Judæis conſentientibus cum illo quem LXX interpretes exhibuere calculo, jam nulli amplius in orbe ſupererunt Judæi. Sed excipit &c.

ISAACI VOSSII
DE SIBYLLINIS,
Aliisque quæ Christi natales præcessere Oraculis.

PRÆFATIO.

INTER præcipua Christianæ religionis argumenta habita olim fuisse ea quæ Sibyllis adscribuntur oracula, licet plerique etiam hoc tempore libenter agnoscant, sed ea demum lege & conditione, ut piis illa & officiosis accenseantur fraudibus: operæ pretium fuerit & vanam sic sentientium diluere opinionem, & simul ostendere fieri non posse ut ea à Christianis sint conficta, cum non tantum priusquam Christianorum in seculum exiret nomen, sed & diu quoque antequam nasceretur Christus & lecta & celebrata pene fuerint ab omnibus. De istis, qui hoc nostro tempore supersunt Sibyllinis libris, quid sentiendum sit postea videbimus; prius dicemus de illis, qui Christi nativitatem præcessere fatidicis versibus, quique si non præcipua, at certe magna fuere causa, ut innumeri, non ex Judæis modo, sed & ex gentibus, relictis prioribus sacris, ad Christianorum se receperint castra. Ut vero clarius innotescant omnia, indagandum est tempus, quo in lucem prodiere isthæc oracula, quærendumque præterea à quibus, & qua de causa fuere conscripta. Singula hæc ut cognoscantur, altius paulo repetenda est rerum summa.

CAP. I.

De Danielis Hebdomadibus.

QUamvis itaque jam ex eo tempore, ex quo Græcorum jugum ſubiere Judæi, videri poſſit cœpiſſe ſpes & expectatio quam de futuro rege Chriſto gens ea habuerit; tamen cum nulla, aut exigua, ut id affirmemus ſuperſint indicia; & a Daniele hoc ſpatium ſeptuaginta hebdomadibus fuerit definitum; rectius utique rei hujus initium referemus ad finem hebdomadum, & annos qui proxime adventum Chriſti præceſſere. De iſtis autem hebdomadibus alibi nonnulla ſcripſimus, incipiendaſque eſſe monuimus anno Xerxis vigeſimo quinto, quando nempe Hieroſolyma venit Nehemias, ſecuti in eo Joſephum teſtem omni exceptione majorem.

Quod ſi tamen Judæi, & illis faventes Chriſtiani quidam pergant & hic cavillari, & dicant Artaſaſth m iſtum ſecundum, ſub quo Nehemias Hieroſo yma venit, non Xerxem, ſed Artaxerxem eſſe, eo nimirum, quod vox iſta propius ad hunc, quam ad illum videatur accedere; ſciant illi & hæc quoque fruſtra dici, cum Xerxis & Artaxerxis idem apud Perſas fuerit vocabulum. Arta enim regem vel principem ſignificare, crebra Satraparum Artabazi, Artaphernis, Artapatis, Artabani, & complura ſimilia ſatis declarant nomina.

mina. Hinc eſt quod Αρταν & Αρταῖον dominum ſeu principem Græci interpretentur Grammatici. Ex horum nominum confuſione orta quoque eſt diſcrepa tia inter Græcos ſcriptores de regum Perſicorum annis, quod cum cognomines eſſent, non ſatis ſingulorum diſtinxerint tempora. Sed & hoc quoque errori cauſam præbuit, quod duo pluribus ſimul regnarint annis, ut Cyrus cum Cambyſe, & Darius cum Xer e. Vtrumque negant quidam; ſed convellant, ſi poſſint, ea quæ ſcripſimus. Si Cyrus ſeptuageſimo ætatis obierit anno, aut etiam prius, quomodo ſenectus ejus optabilis potuit videri Aſiaticis populis, ut ſcribit Themiſtius oratione quinquennali? Cur non potius in voto illis fuit Artaxerxis Memoris ætas? De Xerxe vero quomodo verum eſſe poteſt, id quod Julianus Apoſtata ſcribit oratione prima, illum, non ut alii produnt, per triennium aut quinquennium tantum, ſed per integros decem annos bellum contra Græciam inſtruxiſſe, niſi pluribus annis ſimul cum patre regnarit? De duratione regni Perſici quæ ſcripſi, libenter doctorum judicum permittam arbitrio. Interim non a Joſepho & Strabone ſolum tribui huic ſpatio annos plus minus ducentos & quinquaginta, ſed & communem Judæorum hanc fuiſſe ſententiam colligo ex Sibyllinis, in quibus regnum Perſarum decima terminatur ætate. Decem autem ætates totidem quot dixi, ducentos nempe & quinquaginta conficiunt annos, illo ſiquidem ſeculo viginti quinque anni ætatem conſtituebant. Abſur-

dum autem in Perſicis & Babylonicis uni credere Herodoto, ignaro linguæ Perſicæ & nullis orientis gentium inſtructo monumentis, quam Joſepho cui hæc fuere cognitiſſima, non tantum ex Beroſo & aliis Syrorum & Chaldæorum ſcriptoribus, ſed & ex multis ſacris libris, qui ipſius etiamnum ſupererant ætate. Mirum præterea Herodotum, quem ab omnibus antiquis reprehenſum fuiſſe teſtatur Joſephus primo contra Appionem, hoc demum tempore obtinuiſſe, ut ab omnibus probetur. Atque hæc dicta ſufficiant ad adſtruendam fidem Joſephi, recte referentis initium hebdomadum ad annum Xerxis vigeſimum quintum. Male vero factum à viris doctis, quod relicto teſte certiſſimo, Artaxerxis demum ætate hæc contigiſſe adfirment. Peſſime vero illi, qui a Daniele ipſo & Cyri temporibus hebdomadum repetunt initium, edictum de inſtaurando templo, cum edicto de inſtauranda urbe & mœnibus confundentes. Manifeſte illi contradicunt prophetæ, clariſſimis verbis exordium hebdomadum referentis ad urbis & mœnium inſtaurationem. Certe opus non fuiſſet templum arcis in modum munire, ſi urbs ante Nehemiæ adventum muris fuiſſet inſtructa, quod nugator aliquis pertendit, ac ſi mentitus ipſe eſſet Nehemias, cum Hieroſolyma ſine mœnibus eſſe apud Xerxem conqueritur.

Ex iis quoque quæ olim ſcripſimus clare ſatis colligi poteſt, quamobrem Propheta tempus politiæ Judaicæ definierit 70 hebdomadibus, prætermiſſo & neglecto toto eo inter-

tervallo, quod a ſuo tempore,uſque ad tempus de inſtaurandis Hieroſolymis effluxerit. Eo nempe hoc factum quod anni captivitatis in Sacris literis ubique omittantur, nec alia recenſeantur tempora niſi ea, quibus libertas conſtaret ac ſui juris eſſet Reſpublica. Morem hunc, ut aliis gentibus, ita quoque Judæis uſitatum fuiſſe adeo certis oſtendimus exemplis & documentis, ut nemo niſi veritatis inimicus poſſit obſtrepere. Græcis quidem & Romanis, quam ſolenne fuerit tyrannorum eradere titulos, omnemque eorum abolere memoriam, omnibus eſt notiſſimum. In Perſarum Chronicis nulli fere comparent reges niſi qui a Cyro genus ducere creduntur. Idem obſervare eſt in multis orientalium populorum monumentis, in quibus mali principes, & mala paſſim expunguntur tempora. Judæis vero quam hoc uſitatum fuerit, non tantum patet è multis captivitatibus, anarchiis & ſervitutibus, quarum ſpatia non memorantur in ſacris literis, ideoque ignorantur; ſed & ex compluribus Moyſis & prophetarum locis, jubentium ut malorum temporum & hominum exſtirpentur memoriæ, & deleantur e libro vitæ, utque piorum tantum habeatur ratio. Huc referenda verba Jobi cap.3, cum diem noctemque qua natus eſt execratur, petitque ut poſthac *non ſit in diebus anni, neque numeretur in diebus menſium.* Hinc quoque eſt quod in ſacris literis quadraginta tantum annis regnaſſe dicitur Solomon, cum tamen totis octoginta regnarit annis, ſuppreſſo nempe illo quo peccator

cator fuit intervallo. Eadem quoque eſt ratio quod in Genealogia Chriſti apud Matthæum quatuor reges peccatores Ochoſias, Joazus, Amaſias, & præterea Joacimus omittantur. At vero non omittuntur Achazus, quem filii Ezechiæ, ne de regum expungeretur catalogo, conſervavit pietas; non Manaſſes qui pœnituit; non Ammon ejus filius, qui poſt breve regnum a ſuis occiſus, a populo vindicatus, & meritis filii Oſiæ nomen in genealogiis conſervavit. Sed & Jechonias memoratur, qui licet & ipſe in trimeſtri regno malus, longa tamen captivitate, &, ut veriſimile, ſubſecuta pœnitentia, abunde ſuis videri poteſt ſatisfeciſſe peccatis. Ut autem improborum eradebantur nomina, ita familiare Hebræis olim fuiſſe, quacunque etiam occaſione celebrare memoriam eorum, qui de gente ſua bene eſſent meriti, vel tria mulierum nulla neceſſitate in hac Chriſti genealogia inſerta ſatis declarant nomina, Ruthæ inquam quæ relictis Moabitarum ſacris ad Judaicam tranſiit religionem; Thamaris, cujus factum ipſe quoque Judas juſtum fuiſſe cenſuit; & præterea Raab meretricis, optime, ſi quæ alia, de Iſraelitico meritæ populo. Berſabeæ vero nomen propter ſcelus ſupprimitur, Uriasque, cujus ea conjux fuit, tantum iſtic memoratur. Nec alia de cauſa in eadem apud Matthæum genealogia omittuntur complures alii poſt Zorobabelem, utpote a quo ad Joſephum maritum B. Virginis, novem tantum occurrant generationes, cum octodecim habeantur apud Lucam. Hæc cum ita ſint, clarum ſatis quam-

quamobrem Daniel omittat totum quod ſuam ætatem & inſtaurationem Hieroſolymorum interceſſit ſpatium, cum captivitates non conſtituant partem temporis politici. Omiſſo itaque hoc intervallo, oſtendit captivitatem non ſemper duraturam, ſed fore ut edicto regio permittatur Judæis in ſuam reverti patriam, & non templum tantum perficere, ſed & urbem & diruta inſtaurare mœnia, & ſuis vivere legibus. Et merito, vel ob hoc ipſum nobilior cenſenda eſt hæc de hebdomadibus prophetia, utpote quæ utrumque remotum habeat terminum, cujuſque non finem tantum, ſed & initium divino inſtinctus ſpiritu prædixerit propheta.

CAP. II.

Explicatio prophetiæ Jacobi de Chriſto Geneſ. 49.

Hæc in anteceſſum de initio Danielis hebdomadum dicta ſufficiant. Nunc, cum ex divinis oraculis conſtet, Chriſtum non ante venturum, quam auferatur ſceptrum a Juda, videamus quo ſenſu & qua ratione id intelligendum ſit. Communis & maxime recepta eſt opinio, non veterum tantum Chriſtianorum, ſed & eorum qui Chriſtum præceſſere, factum id eſſe anno Herodis Magni tertio, utpote qui tum, occiſo ultimo Haſmonæorum ſtirpis principe, primus a Romanis declaratus fuerit

fuerit rex alienigena. Obſtrepunt tamen nonnulli, dicentes Herodem non fuiſſe alienigenam, ſed purum putum Judæum. Verum hac in re ipſis mihi iniquiores videntur Judæis, qui unanimi conſenſu Herodem ſemper vocant proſelytum. Quis non rideat frivolum argumentum, cum dicunt Herodem ideo non fuiſſe proſelytum, quod proſelyti fuerit filius? Scio quidem Nicolaum Damaſcenum in gratiam Herodis, cujus erat magnus aſſentator, non dubitaſſe olim fingere, Antipatrum patrem Herodis ducere genus a principibus Judæorum qui a captivitate Babylonica in Judæam eſſent reverſi: ſed hoc commentum ipſe explodit Joſephus, qui non uno loco novum fuiſſe hominem ſignificat. Circa finem lib. 14. manifeſte plebeum fuiſſe oſtendit: & iterum lib. 17. cap. 10. Sed & alterum expendamus argumentum, quod mire video placere viris doctis cum ſcribunt, etiamſi concedatur Herodem fuiſſe alienigenam, prophetiam tamen Jacobi morientis de illo non poſſe intelligi, eo quod è ſtirpe ſeu tribu Judæ, nullus prodierit rex ante Davidem; nullus item poſt captivitatem Babylonicam, cum in Sedecia & Jechonia defecerit ſtirps Davidica. Sed ſi verum eſt hoc Patriarchæ oraculum, utique etiam verum eſt, ſceptrum ſeu principatum nunquam ablatum fuiſſe a tribu Judæ, uſque ad Herodem. Ante Davidem quidem, principatum cæterarum tribuum fuiſſe penes tribum Judæ, è pluribus S. Scripturæ conſtat locis, & ex ipſo ore Dei, cum poſt mortem Joſuæ ducatus belli huic

huic confertur tribui. Itaque Judam fratrum suorum regem vocat David moriens apud Josephum. Post Babylonicam vero captivitatem, & tum quoque principatum permansisse in tribu Judæ, & quidem magis quam antea, id sic conficitur. Constat duas tantum ultimæ deportationis tribus cum Zorobabele & Esdra Hierosolyma esse reversas, tribum nempe Judæ & Benjaminis. Fuere quidem aliqui etiam primæ deportationis per Salmanassarem qui Esdram secuti sunt, sed illi, etiamsi cum istis componantur, qui a Salmanassare in Judea relicti fuere, admodum pauci fuere numero, cum pleræque decem Israelis tribus trans Euphratem dispersæ ab assuetis jam longo tempore sedibus in antiquam noluerint reverti patriam, ut satis clare docet Josephus. Attamen si veritatis habenda sit ratio, prætextus hic potius fuit quam causa, utique enim verisimile, etiam decem tribus migraturas fuisse, si ad suas redeundi terras integra iis fuisset potestas. Sed vero terræ, quas decem insederant tribus, illæ, jam a temporibus Salmanassaris, adsignatæ & possessæ erant a Cuthæis aliisque gentibus dictis postmodum Samaritis, nec restitui poterant, nisi prius pellerentur Cuthæi, irritaque fierent dona & beneficia facta a Persarum regibus, qui non facile acta & decreta sua rescindere & destruere solebant. At vero reliquis duabus tribubus, facile fuit jus postliminii impetrare. Non tantum quod reges & principes non libenter soleant immunitates & libertatem nimium multis concedere, quod-

que a paucioribus minus metuenda ſit rebellio; ſed etiam quod terræ, quas duæ iſtæ tribus tenuerant, nemini donatæ aut adſignatæ eſſent, temere quippe & ſine ullo juris titulo vicinæ illas invaſerant gentes. Satis hinc clarum fit, quamobrem duæ tantum tribus ex captivitate Babylonica ad ſuas reverſæ ſint terras. Jam vero omnium tribuum nomina, in ſolam Judæ tranſiiſſe tribum patet exinde, quod qui prius Hebræi ſeu Iſraelitæ dicti fuere, ſtatim poſt ſolutam captivitatem, uti docet Joſephus, Judæorum aſſumſerunt appellationem, ac ſi omnes e Juda traxiſſent originem, quod utique factum non fuiſſet, niſi omnium tribuum ut nomina, ita quoque jura ad ſolam tranſiiſſent Judæ tribum, ita ut reliquas omnes una hæc contineret. Hinc eſt quod qui ab Eleazaro Alexandriam miſſi fuere LXX interpretes, cum ex ſola Judæ & Benjaminis eligi potuerint, a duodecim tamen miſſi dicantur tribubus. Hinc quoque in Actis Apoſtolorum 26. 7. τὸ δωδεκάφυλον de ſola Judæ accipitur tribu. Mordochæus quoque hac de cauſa de tribu Judæ dicitur, cum tamen eſſet e tribu Benjaminis. Sed & Iſraelis nomen poſt captivitatem Babylonicam ad Judæ tribum tranſiiſſe conſtat, cum aliunde, tum quoque ex initio Malachiæ. Quamvis autem multis de cauſis id factum poſſit videri, præcipue tamen propter Samaritas id contigiſſe exiſtimo. Cum enim illi reliquarum decem tribuum urbes & agros poſſiderent, & quamvis alias Judæorum infenſiſſimi eſſent hoſtes, fratres tamen, & ejuſdem atque ipſi generis vellent videri, ſi quan-

do

do ſplendida eſſet illorum fortuna, ut nempe iiſdem atque ipſi privilegiis & immunitatibus fruerentur; hinc proculdubio factum ut Samaritis excluſis omnia captivarum tribuum jura & nomina ſola ſibi vindicaret Judæ tribus. Cæterum, ut multa alia loca, ita non incommode ex iis, quæ hactenus diximus, ſolvas difficultatem in genealogia Chriſti, quæ tam multos exercuit eruditos, de tribu, e qua orta fuerit beata virgo. Sed & hoc quoque patet, fruſtra pertendere Judæos, antequam adveniat Meſſias, debere compleri vaticinium Eſaiæ cap. XI, ut nempe reſidui de populo Iſraelis reſtituantur in libertatem eadem ratione ac factum ſit poſt captivitatem Ægyptiam. Cum enim poſt Babylonicam captivitatem duæ tantum tribus redierint, illam liberationem nequaquam eſſe ſimilem Ægyptianæ; itaque exſpectandum tempus, quo omnes tribus reſtituantur. Sed vero ex iis, quæ diximus, manifeſtum fit totum reſiduum Iſraelitici populi rediiſſe in patriam, cum tribus Judæ & Benjaminis ſucceſſerint omnibus aliis tribubus & totum continuerint Iſraelem. Currunt tamen miſeri per univerſum terrarum orbem ut fratres ſuos deperditos & nuſquam reperiendos inveniant, & modo inacceſſa Arabiæ aut Tartariæ parte illos latere affirmant, & quod neque illinc aliquis hactenus venerit nuntius, eo complures redacti fuere amentiæ, ut alicubi in America eos deliteſcere exiſtimarint. Sed neque illinc aliquis hactenus venit nuntius, nec venturus, ut opinor, antequam veniat ipſorum Meſſias.

CAP. III.

Quomodo vaticinia de Christo fuerint attributa Herodi: deque Herodianorum secta.

AD finem vergentibus Danielis hebdomadis, occiso Antigono, translatoque ad Herodem alienigenam sceptro; nemo erat Judæorum, cui non esset persuasissimum, tempus Christi aut adesse, aut brevi adfuturum. Circumferebantur illa tempestate complura carmina a Judæis sub Sibyllarum conscripta nominibus, quibus denuntiabatur adventus magni regis, qui totum sibi subjiceret terrarum orbem, multosque etiam e gentibus vana inductos ambitione sibi conatos fuisse adaptare istud vaticinium, pluribus exemplis postea videbimus; sed ne gentium res rebus misceamus Judaicis, prius de Herode dicemus. Hunc primum fuisse qui inter Judæos pro Christo fuerit habitus, vel Herodianorum satis declarat secta. Nempe verba illa; *Non deficiet princeps e Juda, neque dux de femoribus ejus, donec venerit ille cui repositum est,* ita accepere, ac si cessante principe e stirpe Judæ, necesse foret, ut venturus Messias proselytus aut alienigena esse debeat. Forsan etiam non defuere adulatores, qui negarent esse alienigenam, ipsumque hoc, quod Damascenus, pertenderent. Quod vero nullus unquam Judæorum rex tam gratus & acceptus fuerit Romanis

&

& Græcis, ideo merito gentium exſpectationem vocari exiſtimabant. Secta vero hæc quod magis increbuerit mortuo quam vivo etiamnum Herode, id ipſius factum videtur prudentia, ne Romanorum incurreret invidiam. Aluiſſe tamen inter Judæos iſtam de ſe opinionem valde eſt veriſimile, & videri poteſt non alia de cauſa magnificum illud exſtruxiſſe templum, quam quod de ſuo Meſſia opus tale exſpectarent Judæi. Sed & ex pluribus quas adhibuit cautelis, nequis alius prodiret aut haberetur Meſſias, ipſum hoc ſatis confici poſſit. In illis autem merito primum ſibi vendicat locum infanticidium Bethlemiticum. Hujus vero, licet in ſolis mentio fiat Evangeliis, non eſt tamen ut hoc cuiquam mirum aut incredibile videatur, præſertim ſi quis noverit, etiam Romæ, cum editum eſſet oraculum, Naturam regem mundo parturire, edicto Senatus cautum fuerit, nequis illo anno genitus infans educaretur, ut ex Suetonio conſtat. Altera cautela, fuit genealogiarum, quæ in templo conſervabantur, combuſtio. Sed & prohibitio librorum Sibyllinorum, & cædes tot regii ſanguinis principum, eodem referenda videntur. Sub Nerone vero floruiſſe hanc Herodianorum ſectam, & dies quibus regnum adierit feſtos fuiſſe Judæis, diſcas ex Perſio: *Herodis venere dies.* Quamvis autem etiam ante everſa Ieroſolyma multi ceſſaſſe exiſtiment hanc ſectam, nunquam tamen defeciſſe, vel ſaltem revixiſſe apud Judæos, præſertim in Hiſpania, vel ipſum barbarum Aeræ ſatis indicat vocabulum. Cum ad inſtitutum

faciat causam & originem vocis hujus exponere, libens quod sentio proferam; neque enim placent quæ viri docti de eo scripsere. Sed neque probo sententiam Petri Alfonsi, qui in scripto continente disputationem inter Moysem Judæum & Petrum quendam, putabat vocem hanc detruncatam ex nomine Heraclii. Sic enim scribit in Præfatione; *Hoc autem factum est anno a nativitate Domini 1106. Eraclii 1144, mense Junii die natali Apostolorum Petri & Pauli.* Constat sane ab Heraclio imperatore Judæos omnes ad Christianismum vi compulsos fuisse, non in Oriente solum, sed & in Hispania Galliaque, literis seu legatis ad Sisebutum & Dagobertum missis, & ad idem faciendum instigatis. Itaque Judæi quod nollent Christianorum fidem & computandi rationem admittere, alium calculum & alium commenti sunt Christum, Herodem videlicet, cujus regnum anticipat computum Christianum annis triginta octo. Sed vero Aeræ appellatio multo est antiquior, cum & in Chronico Idatii ad annum 409, & insuper in multis marmoreis Heraclio vetustioribus compareat monumentis. Libenter itaque cum illis sentio, qui Aeræ & Hegiræ seu Heiræ, nam & sic scribunt Arabes, idem existimant esse vocabulum, extrita litera G, ut solent Hispani, Arabes & Hebræi. Causa appellationis exinde petenda, quod Herodes a Judæis semper & ubique vocatus fuerit הגר id est proselytus seu peregrinus. Anni itaque *hager*, sunt anni Herodis, qui, ut diximus, triginta octo annis anticipant Christi

Chriſti natalem. Hegiræ ſeu Heiræ Arabicæ eadem omnino ac Aeræ Hiſpaniæ eſt ratio. Illo ipſo enim Heraclii tempore, quo Judæi, non in Hiſpania modo, ſed & toto Romano imperio ad Chriſtianiſmum compellerentur, orta quoque eſt in Arabia ſecta Mahometi. Secuti ſunt hunc complures Judæi, qui relicto altero iſto Meſſia, Herode videlicet & ipſo Idumeo Arabe, Mahometum illico pro vero agnovere Meſſia. Theophanes & complures alii iſtius temporis ſcriptores pravam ſecuti lectionem, illos adhæſiſſe ſcribunt Mahometo *uſque ad cædem illius*; μέχρι τῆς σφαγῆς αὐτοῦ. Sed rectius φυγῆς leges, non σφαγῆς. Iidem ſcribunt receſſiſſe Judæos a Mahometo, cum eum cameli carnibus veſcentem conſpexiſſent. Ut ut ſit, cum Judæi Meſſiam peregrinum ſeu proſelytum fore crederent, patet recte ab illis חגר dictum fuiſſe Mahometum. Ipſum tamen Mahometum, non niſi poſtquam e patria ſua Mecca expulſus fuit talem ſe nominaſſe, ſcribunt plerique Arabes, & ab hoc tempore Hegiram ſeu Heiram ſuam incepit Mahometus, cujus ſectatores Hagerinos dictos volunt, velut religionis cauſa profugos & peregrinos, non autem ab Agare Abrahæ ancilla, ut Chriſtiani ſcribunt. Conſtat ſane Mahometum, ut nempe magis ad partes ſuas pertraheret Judæos, quorum plena ſemper fuit Arabia: de ſe interpretatum, & in ſe completa eſſe dixiſſe pleraque veteris teſtamenti loca ad Chriſtum ſpectantia, ut jam olim obſervatum Petro Cluniacenſi. Hæc de voce Aeræ dicta ſufficiant, unde ſatis,

tis, nisi fallor, clare conficitur appellationem hanc multo apud Judæos antiquiorem esse, quam fuerit apud Arabes. Quod si cui minus probabile videatur, ita inter omnes convenisse Judæos, ut Herodem pro Messia agnoscerent, per me licet, ut quemadmodum Arabes, ita quoque Judæi vocem hanc de suo acceperint exilio, incipiendo hoc ab eo tempore, quo sublatis sui generis principibus, regem habuere Herodem. Ego utrumque verum esse existimo, cum ne nunc quidem inter Judæos desint, qui Herodem pro Messia admittant. Quod si id palam minus profiteri audeant, satis tamen se declarant, cum dicunt, si Messias jam advenerit, utique ejus tempus pluribus annis anticipare Christianorum calculum. Et sane qui sic sentiunt Judæi, longe illi sunt prudentiores istis, qui Messiam necdum advenisse contendunt, præterquam enim quod vaticinio Jacobi morientis aliqua ratione satisfaciant, etiam Danielem admittunt, quem alii ex prophetarum expungunt albo. Jam vero quod in Hispania nomen Aeræ primum fuerit auditum, id inde factum, quod infinita propemodum Judæorum illic fuerit frequentia, florente etiamnum imperio Romano. Ab Adriano Cæsare post cladem Jerosolymorum eos deportatos memorant scriptores Hispani, quo auctore nescio. Ego libentius credo cum Arrianis, quorum magna semper in Hispania fuit copia, simul quoque crevisse Judæorum numerum. Fieri quoque potest ut post ejectos Alexandria Judæos, magna pars illuc migrarit.

rit. Crebra cum Christianis gessere bella, præsertim post seculum instauratæ salutis quartum. Ideo prævalebant quod Romanis legibus pateret Judæis aditus ad honores, & concessum iis esset jus gladii. Christiani autem in provinciis nullos gerebant magistratus, non tantum quod, ut Julianus imperator dicebat, lex Christianis non permittat usum gladii, ideoque ad regendum non sint idonei; sed quod in Hispania qui magistratum gererent, ab Ecclesia prohiberentur, ut docet Concilii Illiberitani canon LVI; *Magistratum vero, anno quo agit duumviratum, prohibere placet, ut se ab Ecclesia cohibeat.* In Hispania vero magistratus munere functos fuisse Judæos, cum alibi, tum quoque in Balearibus insulis, patet ex Severo Sulpitio in epistolis. Non autem in Hispania modo, sed & in Galliis, licet non tanto numero & auctoritate essent ibi Judæi, atque apud Hispanos; & illic tamen ad honores & officia fuisse eos promotos, satis colligitur, & ex historiis, & ex Conciliis Gallicanis prævalente Christianismo habitis, quibus æque atque in Conciliis Toletanis Judæi a magistratu & honoribus publicis arcentur. Jam vero cum tot indiciis & monumentis antiquis constet Aeram istam non ab uno, aut paucis, sed vero palam ab omnibus fuisse receptam & approbatam Hispanis, istud vero fieri non potuerit sine communi magistratus suffragio, non est ut dubitemus, quin Aera ista pseudomessiæ Judaici, Herodis nempe, pro vero Christi anno a Judæis magistratum gerentibus fuerit obtrusa. Et quidem tuto hoc illis licuit inter Alanos,

Suevos & Vandalos; nam certe illo ipſo anno, quo ab his barbaris occupata fuit Hiſpania, per Aeras primum numerari cœptum fuiſſe, aut ſaltem vocem hanc Judaicam tunc primum innotuiſſe Chriſtianis ex eo conficitur, quod ab Idatio ad annum prædictum anni Conſulares Aera permutentur, nec quiſpiam Idatio antiquior vocis hujus meminerit. Non eſt autem ut quiſquam miretur ſub Imperatoribus paganis Judæos in Hiſpania magiſtratus munere eſſe functos, & in Chriſtianos & quoſcunque alios, qui non eſſent cives Romani, jus vitæ & necis exercuiſſe, cum & in Syria, & apud Arabes & alias Aſiaticas gentes, idem illis licuiſſe crebra doceant exempla. In Syria plures fuiſſe urbes quæ Judæis tantum uterentur rectoribus, patet ex Epiphanio, ubi agit de Joſepho, qui ex Judæo factus Chriſtianus, cujuſque eſſe videtur Ὑπομνηστικόν, quod in multis reperitur Bibliothecis. In iſtis Syriæ urbibus Chriſtianis pro magiſtratibus Judæis publice etiam preces fundere jubebantur, obſervatuſque is mos ſub imperatoribus quoque Chriſtianis. Sed & in Babylonica captivitate idem juris olim fuiſſe Judæis, docet hiſtoria Suſannæ. Nec quemquam id mirari debere monet Origenes in Epiſtola ad Africanum, cum Ethnarchæ Judæorum ſuo quoque tempore parem exercerent autoritatem.

CAP.

CAP. IV.

De Oraculis Sibyllinis, quando & a quibus fuere conſcripta.

DE Herode & Herodianorum ſecta fuſius aliquanto diximus, ut liquidius conſtaret, tantam de futuro rege fuiſſe Judæorum exſpectationem, etiam pluribus antequam ille adveniret annis, ut impium tyrannum pro vero maluerint agnoſcere Meſſia, potius quam de veritate ſacrarum dubitare prædictionum. Attamen licet ille rumor ſub Herode multum increbuerit, altius tamen aliquanto eſt repetendus, ab eo nempe tempore quo Jeroſolyma occupavit Pompeius, quinquaginta novem annis ante natum Chriſtum, completa exacte ſexageſima ſecunda Danielis hebdomade. Argumentum clariſſimum quo id confici poſſit, exinde habemus, quod jam tum in vulgus ſpargi cœperint carmina ſub Sibyllarum nomine a diverſis toto orbe diſperſis conſcripta Judæis, quibus adventus magni regis contineretur; cui, licet ſine pompa & militibus eſſet adfuturus, totus nihilominus eſſet ſubjiciendus terrarum orbis. Illo ipſo enim anno quo capta a Pompeio fuere Jeroſolyma, prodiit Sibyllinum iſtud oraculum, *Regem populo Romano naturam parturire.* Quanti momenti viſum ſit gentibus hoc oraculum, vel inde colligas, quod Suetonius in Auguſto ſcribat; *Senatum*

natum exterritum censuisse, nequis illo anno genitus educaretur; eos qui gravidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse ne Senatus consultum ad ærarium deferretur.

Eodem anno idem hoc oraculum excitavit P. Cornelium Lentulum, qui illud ad se appertrahere conatus est, ut testantur non Appianus modo & Plutarchus, sed & Salustius & Cicero III Catilinaria, cum alibi, tum quoque his verbis; *Lentulum autem sibi confirmasse ex fatis Sibyllinis aruspicumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum hujus urbis atque imperium pervenire esset necesse. Cinnam ante se & Sullam fuisse, eundemque dixisse fatalem hunc esse annum ad interitum hujus urbis atque imperii, qui esset decimus annus post virginum absolutionem, post Capitolii autem incensionem vicesimus.* Recte addit *aruspicumque responsis*: in fatalibus quippe Sibyllinis scriptis id tantum continebatur, si quando Ægyptus Romanis pareret, tum adventurum magnum regem, tumque tres futuros qui Romanam affligerent & perderent Rempublicam. Istos vero tres fore Cornelios, id ex aruspicum verisimile est accessisse interpretamento. Versus vero Sibyllini, quibus hæc continebantur, sunt illi ipsi, qui etiamnum hodie occurrunt, circa finem libri secundi,

Αὐτὰρ ἐπεὶ Ῥώμης τε καὶ Αἰγύπτου βασιλείαν
Εἰς ἓν ἰθύνουσα, τότε δὴ βασιλεία μεγίστη
Ἀθανάτου βασιλῆος ἐπ' ἀνθρώποισι φανεῖται
Ἥξει δ' ἁγνὸς ἄναξ πάσης γῆς σκῆπτρα κρατήσων
Εἰς αἰῶνας πάντας ἐπειγομένοιο χρόνοιο.
Καὶ τότε Λατίνων ἀπαραίτητος χόλος ἀνδρῶν,
Τρεῖς Ῥώμην οἰκτρῇ μοίρῃ καταδηλήσονται.

Vide

Vide quoque sequentia. Aptius vero hæc intelligas de triumviratu Augusti, Lepidi, & Antonii. Sed vero cum ex iis quæ diximus, manifeste pateat versus istos fatidicos jam exstitisse totis viginti annis ante triumviratum, si quis credere nolit hæc futura potuisse præsciri a scriptoribus Sibyllinorum, per me licet ut credat, quemadmodum ante Cornelius Lentulus, ita quoque hujus exemplo istos triumviros ad invadendam Rempublicam instigatos fuisse versibus illis Sibyllinis, quorum tanta apud Romanos esset auctoritas. Nec successu caruit tam speciosus prætextus, cum & tres simul oppresserint Rempublicam, idque tempore magis opportuno, capta jam quodammodo a Cæsare Ægypto. Quid autem moverit Ægyptios & Alexandrinos Judæos, ut regis magni adventum minentur, si quando fasces Romani Ægyptum & Alexandriam intrent; ejus rei causam infra explicabimus. Per virginum absolutionem intellige Fabiam Vestalem, de qua vide Asconium Pedianum. Quare vero decimum & vicesimum annos vocet fatales mox dicemus.

Aptatum deinceps hoc oraculum Ptolemæo Auletæ, quem cum Romani regno vellent restituere, reposuerunt Alexandrini sacerdotes, reducendum regem esse ex voluntate Sibyllæ sine pompa & multitudine, ut est apud Ciceronem lib. 1. Epist. ad Lentulum. Vide quoque Dionem.

De Cæsare intelligendum esse hoc vaticinium multi postea credidere, uti docet Cicero, cum alibi, tum quoque libris de Divinatione editis

editis ſtatim poſt mortem Cæſaris: *Sibyllæ verſus obſervamus, quos illa furens fudiſſe dicitur, quorum interpres nuper falſa quædam hominum fama dicturus in Senatu putabatur, cum quem revera regem habebamus, appellandum quoque eſſe regem, ſi ſalvi eſſe velimus.* Vide quoque ſequentia, ubi ex eo, quod verſus illi crebras continerent acroſtichidas, evincere conatur, eos non inſpiratione divina, ſed vero adhibita cura fuiſſe compoſitos: quod ipſum eodem tempore Ciceronis æqualis ſcripſerat quoque Varro in libris rerum divinarum, negans acroſtichidas iſtas eſſe Sibyllinas, uti conſtat ex Dionyſio Halicarnaſſeo lib. 4. Pergit dein Cicero & concludit; *Cum antiſtitibus agamus, & quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant: quem Romæ poſthæc nec dii, nec homines eſſe patientur.* Huc quoque facit L. Cottæ xv viri ſententia apud Suetonium; *Quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos niſi a rege non poſſe vinci, Cæſar rex appellaretur.*

Ad Auguſtum deinceps relatum idem oraculum. Cum enim eodem anno quo a Pompeio capta fuere Jeroſolyma, editum diximus, fuerit oraculum, Naturam orbi regem parturire, pauciſque poſtea menſibus natus fuerit Auguſtus Cæſar; ecquis dubitet aut neget, aſtrologos juſtam ſatis habuiſſe cauſam, ut quod de Chriſto intelligendum eſſet, poſtmodum Auguſto rerum potienti attribueretur vaticinium?

Satis itaque clarum, id quod toto orbe ſparſum erat oraculum de naſcituro e Judæis rege, qui

qui universi orbis frueretur imperio, admodum fuisse vetustum, utpote e sacris sacerdotum literis depromtum, ut Suetonius & Tacitus testantur. Frustra aliquis in illis, quæ Sullanis temporibus una cum Capitolio consumta fuere, Sibyllinis scriptis, istiusmodi quærat oracula. Si quis ea quæ supersunt priorum Sibyllarum excutiat loca, longe alterius inveniet ea fuisse generis, & quidvis potius quam regis alicujus prænuntiasse adventum: ut manifestum sit non potuisse hæc ab aliis, quam a Judæis vulgari, qui sub nomine fatidicarum mulierum, & quarum apud gentes magna esset auctoritas, ea in lucem edidere, quæ ipsi e prophetarum suorum hausissent oraculis. Nec successus horum defuit vaticiniis, & quidem tantus, ut cæterarum gentium protinus cessarint oracula. Quippe cum alia plurimum inter se discreparent, & qui illa dictarent, non fallerent tantum, sed & fallerentur; soli Judæi unum omnes clamabant, prædicentes adventum regis servatoris orbis, & cujus imperium in omnes esset futurum gentes. Etiam illi qui vaticinia ridebant, cum viderent tot millium hominum in illis quæ edocti essent a suis prophetis unanimem consensum; non poterant non existimare aliquid subesse arcani & tamen divini, quo mentes ad tantam compellerentur concordiam, ac si uno spiritu, eodem numine, & iisdem sensibus omnes inspirarentur.

Quod siquis scire desideret, qualia præcipue ea fuerint, quæ in istius temporis Sibyllinis vulgarentur; adeat is sacros libros, & sciat

quæ-

quæcunque ibi de Servatore nostro occurrunt oracula, similia quoque illis contenta fuisse carminibus, finem regni Judaici, desolationem templi, eversionem religionis gentilium, instaurationem templi sed spiritualis, consummationem & conflagrationem mundi, partum insuper virginis, novam progeniem cœlo delapsam, abolitionem peccatorum primi parentis, aliaque qualia in quarta Ecloga canit Virgilius, secutus oracula quæ sub nomine Cumææ vatis isto passim legebantur tempore.

Satis vero mirari nequeo, quid impulerit nostri & superioris seculi eruditos, ut versus istos Virgilianos alienissimis sensibus interpolare, & tam præclara religionis Christianæ argumenta eludere fuerint conati. Quid quæso Sari Babylonici ad rem faciunt, aut quis veterum dixit, aut somniavit annum magnum Ægyptiacum impletum fuisse, cum ista scriberet Virgilius, qui ne nunc quidem impletus est? Percurrantur omnia astrologorum & chronologorum monumenta, nihil usquam occurret, quo tam futile possit adstrui commentum. Profecto si vel temporum colligamus momenta, manifeste cognoscemus, non potuisse aliunde illa haurire Virgilium, quam ex Judæorum oraculis, quæ illo ipso, ut diximus, tempore sub nomine Sibyllæ Cumææ præcipue vulgabantur. Scripsit quippe Virgilius istam Eclogam circa initia Herodis magni, Olympiadis CLXXXV anno secundo, quo nempe Asinio Pollioni natus fuit filius Saloninus, cui istos Sibyllæ versus aptare fuit conatus. Sed operæ pretium fuerit ipsam Sibyllam per os Virgilii loquentem audire.

CAP.

CAP. V.

Interpretatio IV Ecclogæ Virgilii.

CUm itaque hac Sibylla inſpirante ſcribat Virgilius, adeſſe ultimam ætatem, renovationem priſci ſeculi, & quæ ſequuntur; quis in his verbis conſtantem veterum Judæorum non agnoſcat ſententiam, unanimiter e Sacris libris credentium, poſtrema mundi ætate adventurum Chriſtum, & inſtauraturum omnia, proditurum e virgine, redemturum ſanguine ſuo peccata mortalium, & virtute patris ſui recturum orbem univerſum? Licet autem hæc ipſa quoque occurrant in iis quæ hoc tempore ſuperſunt Sibyllinis; quia tamen illa admodum confuſa, & paſſim interpolata vulgo leguntur, ut poſtea palam fiet; nec in iis ætates per metalla diſtinguantur, nec item eadem ratione & ordine, atque in verſibus olim Cumææ attributis Sibyllæ, ſecula procedant; neceſſum eſt & pauca nonnulla quæ de vatis Cumææ libris explorata habemus, & quibus cognitis clareſcat mens Virgilii, in medium proferamus.

In verſibus itaque quæ Cumææ olim adſcribebantur Sibyllæ, tota mundi ætas non in quatuor, ut apud Heſiodum & Ovidium, ſed in decem diſtribuebatur partes, quæ & ipſæ ætates appellabantur. Iſtæ autem ætates per metalla fuere diſtinctæ. Cum vero vulgo placuerit

cuerit ſeptem eſſe planetas, unicuique ſuam attribuentes metallum, ſeptem quoque finxere metalla. Nec eſt hoc recens Chemicorum commentum: veteribus quippe Judæis & Ægyptiis idem placuiſſe, non tantum ex hoc Sibyllæ, ſed & multorum aliorum conſtat teſtimoniis, quibus addi poſſit locus iſte ex antiquo Pindari Scholiaſte ad Od. V. Iſthm. Ἑκάστῳ δὲ τῶν ἀστέρων ὕλη τὶς ἀνάγεται. Ἡλίῳ μὲν ὁ χρυσός. Σελήνῃ δὲ, ὁ ἄργυρος. Ἀρεῒ, σίδηρος. Κρόνῳ, μόλυβδος. Διῒ, ἤλεκτρος. Ἑρμῇ, κασσίτερος. Ἀφροδίτῃ, χαλκός.

Prima itaque mundi ætas apud Sibyllam, dicta aurea, Soli fuit attributa. Secunda argentea, quæ Lunæ. Tertia ab electro, quatenus pro metallo accipitur, denominata, Jovi ſacra; & ſic porro, ita ut Marti ferrum, Veneri æs, Mercurio ſtannum, Saturno vero plumbum adſignaretur.

Sed cum non ſeptem, ſed decem ætates deſcripſerit Sibylla, quæri poteſt quo nomine octava & nona ætas fuerint ſignatæ. Quamvis ergo, ut nunc, ita quoque olim multis placuerit plura quam ſeptem eſſe metalla, & propterea aliquis exiſtimare poſſit, etiam octavæ & nonæ ætati aliquod fuiſſe attributum metallum, ego tamen, ut aliter ſentiam, inducor his præcipue Juvenalis verſibus Sat. 13.

Nona ætas agitur, pejoraque ſecula ferri
Temporibus, quorum ſceleri non invenit ipſa
Nomen, & a nullo poſuit Natura metallo.

Vulgo hæc non recte exponuntur, cum nullum dubium ſit quin poeta hoc loco Cumæam ſecutus ſit vatem, quæ nonam ætatem, nullo

nullo ſignatam metallo, deſcripſerat velut omnium ætatum teterrimam : ut contra decimam ætatem veluti omnium optimam, utpote qua futura eſſet ἀποκαταστάσεως per Chriſtum. Sed Juvenalis, cum iſtam ἀποκατάστασιν non admitteret, ſcribit nonam etiamnum fluere ætatem. Patet itaque in libris Cumææ Sibyllæ ἀνεπίγραφον & ſine titulo fuiſſe octavam & nonam ætatem, aut ſi id non ſit, veriſimile eſt ab octava ſphæra octavæ ætati, a tellure vero cognomen additum fuiſſe nonæ, cum conſtet aliquot Pythagoreos, eoſque ſecutum Philonem Judæum, iſtoc ordine cœli digeſſiſse regiones.

Abſoluta hac periodo denuo fit aureum ſeculum, & denuo regnat Apollo ſeu Sol. Hinc eſt quod denarium numerum Pythagorici & complures ex veteribus Apollinem ſeu ſolem, & item Αἰῶνα ſeu integrum appellarint ævum, utpote quo fiat reſtitutio prioris ſeculi. Clarum eſt itaque quare Virgilius dixerit; *Ultima Cumæi venit jam carminis ætas*, & ſubjiciat; *Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.* Recte itaque Servius *Cumæi* iterpretatur *Sibyllini, a Sibylla quæ Cumana fuit, & ſecula per metalla diviſit. Dixit etiam quis quo ſeculo imperaret : & Solem ultimum, id eſt decimum voluit. Novimus autem eundem eſſe Apollinem ; unde dicit* tuus jam regnat Apollo. *Dixit etiam, finitis omnibus ſeculis rurſus eadem renovari : quam rem etiam Philoſophi hac diſputatione colligunt, dicentes completo magno anno omnia ſidera in ortus ſuos redire, & referri rurſus eodem motu. Quod ſi idem ſiderum motus, neceſſe eſt ut omnia quæ fuerunt, habeant iterationem.*

Patet itaque quare Sibylla Christianos futuros vocarit gentem auream, utpote qui decima ætate aurea, veluti solis, sint prodituri. Nonnulli tamen verbis Sibyllæ inhærentes, quæ & Virgilius expressit, cum dicit, *Jam nova progenies cœlo demittitur alto*, ita hæc sunt interpretati, ac si e throno Dei, id est ex sole proditurus esset Christus. Hæc nempe vetus Judæorum opinio profluxit ex eo quod in Psalmis legitur; *In sole posuit tabernaculum suum.* Versus autem Sibyllini, quibus hoc adstruitur, exstant apud Lactantium, & occurunt quoque in illis que supersunt Sibyllinis. Sunt vero isti;

Καὶ τότ᾽ ἀπ᾽ ἠελίοιο Θεὸς πέμψει βασιλῆα
Ὃς πᾶσαν γαῖαν παύσει πολέμοιο κακοῖο.

Sic quoque complures olim sensisse Gnosticos, colligo ex Theodoti excerptis apud Clementem Alexandrinum; Ἐν τῷ Ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ· ἔνιοι μὲν οὖν φασὶ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐν τῷ ἡλίῳ αὐτὸν ἀποτίθεσθαι, ὡς Ἑρμογένης. σῶμα δὲ λέγουσιν, οἱ μὲν τὸ σκῆνος αὐτοῦ, οἱ δὲ τὴν τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν. Nec dubitandum quin Hermogenes & Gnostici opinionem istam de statione Christi & Christianorum in sole e Sibyllinis oraculis ad suam transtulerint sectam. Non solos autem Gnosticos, sed & complures olim Judæos, & præcipue Essenos, eorumque progeniem Sampsæos, solem tanquam Dei stationem coluisse, satis docet mos Essenorum antiquus scrobem effodientium & eundem postea replentium, si quando alvum essent egesturi, ne lucem & radios Dei e sole progredientes inquinarent, ὡς μὴ τὰς αὐγὰς ὑβρίζοιεν τοῦ Θεοῦ. Nugas agunt qui verba Josephi, vel corrigere, vel aliter interpretari conantur. Ipse Josephus

Lib.

Lib. v. Cap. xx. de Bello Jud. cum deſcribit crudelitatem eorum, qui ſepeliendorum cadaverum facultatem impedirent, ſimiliter loquitur; καθάπερ συνθήκας πεπονημένοι τοῖς τῆς πατρίδος συγκαταλῦσαι καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους, ἅμα τε τοῖς εἰς ἀνθρώπους ἀδικήμασι, συμμιᾶναι καὶ τὸ θεῖον, ὑφ᾽ ἡλίῳ τοὺς νεκροὺς μυδῶντας ἀπέλειπον. Eadem prorſus habet vetuſtiſſimus ſcriptor Judæus, cujus gnomæ ſub Phocylidis leguntur nomine.

Sequitur deinceps apud Virgilium, *Jam redit & virgo*, quod de Aſtrea interpretantur. Demus ſic intellexiſſe Virgilium, at certe non ſic ſenſit Cumæa vates, ſeu potius Judæus ille qui ſub hujus nomine carmina iſtæc edidit. Ecquis dubitet illum locutum de futuro ſigno, quod Deus apud Eſaiam Cap. VII. promittit, cum dicit pariturum virginem? Eſto itaque ut de Aſtræa, ſeu Pudicitia dea, hæc acceperint ethnici, & ipſe quoque Virgilius, qui tamen ſuam hoc loco non expreſſit ſententiam; hæſitaſſe tamen eos in vocabuli hujus acceptione, vel ex eo manifeſtum, quod P. Cornelius Lentulus, ut ex ſupra memorato Ciceronis apparet loco, per Virginem in Sibyllinis expreſſam, intellexerit Fabiam Veſtalem, quæ inſimulata inceſtus, innocens fuit declarata, honori reſtituta, & pro virgine habita decennio antequam cum Catilina conſpiraret Lentulus. Decennium vero ideo dixit, quod in Sibyllinis omnia tam bona, quam mala facta, denario continerentur numero, utpote fatali, quamobrem & Pythagoricos conſtat τὴν δεκάδα ſeu denarium appellaſſe fatum ſeu εἱμαρμένην. Eadem ratione dicebatur quoque fatalis annus viceſi-

mus, velut ex duobus compositus denariis. Certum est autem combustionem Capitolii, quæ contingit anno Urbis DCLXXI, præcessisse annis viginti conspirationem Catilinariam.

Jam vero cum dicit Virgilius, *Et incipient magni procedere menses*, & hæc quoque vulgo male interpretantur, nec melius Asconius qui de Quintili & Sextili mensibus hæc accipit. Ut cætera, ita quoque & hoc ex Cumæa desumtum est Sibylla. Ejus enim liber decem continebat ætates, quæ a prima creatione, usque ad tempus Christi numerabantur. Per decem vero ætates intellige decem annos magnos, sed non ea ratione qua apud Astronomos & Gentiles, sed quemadmodum apud Judæos, quibus annus magnus continebat spatium annorum sexcentorum. Docet hoc Josephus libro primo ubi de longa primorum homnum agit ætate. Causa hujus anni ex Jubileis petenda, quorum duodecim unum magnum constituebant annum. Singuli itaque Jubilei, singulos repræsentabant anni magni menses, utpote qui singuli Jubileum, seu quinquaginta continerent annos. Explodendi enim sunt qui invito Moyse & omnibus antiquis Judæis XLIX tantum Jubileis assignant annos. Unitas enim, ut sæpe, complementi & perfectionis numeri gratia addebatur, ut infra quoque dicemus. Nec officit quod hac ratione duo Sabbatici anni continenter sibi succedant. Ut enim in aliis Sabbaticis annis ad tertium, ita in Jubileis ad quartum annum sufficiebant fructus. Decem itaque ætates, seu anni magni, sex conficiunt annorum millia.

Omnes

Omnes vero antiquos Judæos adventum Christi retulisse vel ad medium, vel ad finem sexti millenarii, abunde, nisi fallor, alibi ostendimus.

Ægyptiis porro & Judæis symbolum hujus magni anni erat Phœnix avis, cujus propterea vita ad annos debeat patere sex centos. Sed tamen plerique fere non nisi quingentorum annorum vitam huic adsignarunt. Ideo id credo factum, quod in mensura anni magni, qui ex Jubileis constaret, non eadem omnes senserint, aliis tribuentibus huic Jubileos duodecim, qui essent instar duodecim mensium; aliis terminantibus hunc annum Jubileis decem, velut perfectiori numero, nulla habita mensium ratione. Sed nec defuere qui annos mille vitam hujus alitis patere dixerunt. Nempe qui spatium a creatione ad Christum, non in decem, ut Sibylla Cumæa, sed in sex divisere ætates, illi mille annos unicuique tribuebant ætati. Hoc maxime Christianis placuit, qui quod Christum sexta ætate advenisse statuerent, ideo etiam per senarium numerum solebant Christum exprimere. Porro quamvis quingentos annos Phœnici tribuat Ælianus Lib. VI. Cap. LVIII, tamen de hoc spatio non convenisse inter sacerdotes Heliopolitanos, qui omnibus fere seculis majori ex parte fuere Judæi, & a quibus omnem suam religionem hauserunt Ægyptii, satis manifestum fiet, siquis perpendat ejus verba, utpote qui scribat, graves de adventus tempore intercessisse rixas, aliis jam adesse, aliis exspectandum etiamnum esse contendentibus, donec avis

illa

illa adventu suo finem magno imponat anno. Chæremon Ægyptius, qui de antiquis Ægyptiorum Hieroglyphicis scripsit, sex vel septem annorum millibus vivere Phœnicem putabat, totam videlicet cupiens intelligi mundi ætatem. Ex his satis fit clarum Phœnicis fabellam excogitatam & admissam fuisse ad designandam αἰῶνος seu ævi durationem. Quandoquidem vero vox ævi varie accipitur; nam si referatur ad vitam hominum qui diluvio fuere priores, mille contineat annos; si ad illos qui statim post diluvium vixere, quingentos vel sexcentos; si vero non hominum, sed ætatis mundi habeatur ratio, complura comprehendat annorum millia; hinc omnino factum existimo, ut tam diverse de voce αἰῶνος, de vita phœnicis, & de duratione magni anni apud Ægyptios & Judæos prodierint sententiæ. Sed & hoc quoque palam fit, annum magnum Judaicum, qui ex Jubileis conficitur, nihilo magis e revolutionibus aut compositis siderum periodis, quam ipsosmet pendere Jubileos. A Sabbathi cultu profluxit annus Sabbaticus, ab illo Jubileus, a Jubileo minore Jubileus major sive annus magnus. Annorum Sabbathicorum & Jubileorum qui a Moyse usque ad Christum & eversa Jerosolyma computant numerum, & suis inserunt Chronologiis, illi & se, & alios decipiunt. Jubilei in sacris libris nusquam mentio, nisi in lege Moysis. Tempore pacis & cum sui juris essent Israelitæ, celebratos ab iis fuisse Jubileos libenter credo. Sed vero credere servitutis & captivitatis temporibus id ipsum quoque fuisse factum,

ctum, illud omnino abſurdiſſimum. Tantum abeſt ut certus Jubileorum numerus hoc tempore poſſit haberi, ut ne olim quidem ullus exſtiterit Judæus, cui id notum fuerit. Si enim continua & non interrupta Feſti hujus permanſiſſet obſervatio, plana eſſet tota Chronologia, & ceſſarent omnes controverſiæ, nec hæſitaſſet Philo de tempore quod Moyſis & ſuam interceſſit ætatem. Quapropter miror virum magnum in libro de Emendatione temporum, cum prius rectam inſtitiſſet viam, poſtea mutaſſe ſententiam, & tot aliis errandi dediſſe occaſionem.

CAP. VI.

De prohibitione librorum Sibyllinorum.

EX iis quæ hactenus diximus ſatis eſt manifeſtum, quam late toto orbe ſparſa fuerit fama de adventu magni regis, etiam antequam Chriſtus naſceretur; quamque varie exceptus fuerit hic rumor, faventibus quidem multis, tantique ſucceſſionem regni ad ſe pertinere ſperantibus: ſecus vero affectis pluribus, quibus nempe, ut ex iis quæ adduximus Ciceronis patet verbis, nihil æque in Sibyllinis ac regis diſplicebat nomen. Hoc ſolum poterat ſufficere ut privatis quibuſvis hominibus lectio Sibyllinorum interdiceretur. Nam certe inſtinctu malorum dæmonum, Herodis, ut

opinor, cujus maxima apud Romanos erat auctoritas, pœnam capitis fuisse constitutam, siquis legeret libros Hystaspis, Sibyllæ & Prophetarum, clarissimis verbis testatur Justinus in Apologia secunda. Scio quidem virum doctum in exercitationibus Ecclesiasticis conatum fuisse hæc eludere: sed multum fallitur, cum ista de iis accipienda esse putat Sibyllinis, quibus jam a Tarquinii regis temporibus utebantur Romani. Illa enim combusta fuere ducentis & triginta plus minus annis antequam hæc scriberet Justinus. Sed vero quæ successere Erythris allata Sibyllina, illa esse de quibus Justinus loquitur, manifestum ex eo, quod & Hystaspis & Prophetarum simul memorentur vaticinia, quæ quod similiter regem Judæum Romanis minarentur, multo etiam magis quam priora prohibita fuere Sibyllina.

Sed neque idem, neque alii complures post illum viri docti recte interpretati sunt verba Aureliani Cæsaris apud Vopiscum, quibus hortatur patres conscriptos ut inspiciant libros Sibyllinos, & cunctantes ita alloquitur; *Miror vos Patres sancti tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, perinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omnium, tractaretis.* Ita hæc accipiunt, tanquam si Christianis execrationi fuissent libri Sibyllini, quod nemo unquam Christianorum vel dixit vel cogitavit: quin potius cum gentilibus disputantes, semper provocabant ad Sibyllas, & ad earum remittebant libros, ut ex Justino, Clemente, Tertulliano, Lactantio, imo omnibus

bus patet. Est quidem verum Aureliani tempore fuisse quoque Sibyllinos aliquos libros, qui gentilium ritibus & ceremoniis faverent, uti postea dicemus: verum illi nullo omnino in pretio erant Christianis. Quod si de illis solis Aureliani verba accipienda esse existimemus, jam dubia & frigida fiet sententia, quæ alias, si recte verba interpretemur, sensum exhibet clarissimum. Exprobrat patribus quod cum ipsis licitum sit consulere libros Sibyllinos, adeo tamen cunctanter id faciant, ac si non in templo deorum omnium, sed vero in aliqua Christianorum versarentur ecclesia, ubi capitale esset libros legere Sibyllinos. Legebant quidem illos Christiani, sed clam & in occulto, non autem palam & in ecclesiis.

Sed neque recte ab iisdem Alexandrinus Clemens reprehenditur, cum scribit Apostolum Paulum remisisse ad Sibyllas & Hystaspis vaticinia, & commendasse eorum lectionem. Frustra quærunt ubinam hoc dixerit Paulus, ac si nihil dixisset aut scripsisset Apostolus, nisi quod indoctis placeat. Sufficiat nobis affirmasse hoc Clementem, virum sanctum, & cum multis Apostolicis viris conversatum, ut non uno loco ipse de se testatur. Instant tamen, & credulitatem Patrum ad simplicitatem usque traducunt; ipsi potius traducendi, quod suam incredulitatem ex inscitia ortam prudentiæ & judicii loco obtrudere conentur. Sed neque quidquam proficiunt exinde, quod libri isti Apocryphis fuere annumerati. Ut vero quanti hoc argumentum faciendum sit cognoscamus, operæ pretium fuerit de hoc vocabulo

& ſcriptoribus apocryphis nonnulla ſubjungere.

CAP. VII.

De libris apocryphis.

ANntequam in Græcum ſermonem a LXX interpretibus converterentur libri ſacri, omnes erant apocryphi, utpote ad quos ſolis Levitis & ſacerdotibus pateret aditus. Et ipſum vocabulum & frequens ejus uſus, apud quoſcunque etiam Græcos, ſatis manifeſte oſtendit, non de aliis id acceptum fuiſſe libris, quam vel de raris & non paſſim obviis, vel de iis, qui in archivis & ſacris recondebantur armariis, & ad quos ſolis, ut diximus, daretur acceſſus ſacerdotibus. Tales ſemper fuere Sibyllini, quorum cuſtodia XV viris erat commiſſa, tales Tuſcorum haruſpicum libri reconditi, quorum tam crebra paſſim fit mentio: tales Tyriorum & Ægyptiorum annales ſacri, qui ἀνακεχωρηκότες βίβλοι & ἀπόκρυφοι paſſim appellantur. Suidas cum dicit Epaphroditum grammaticum, triginta millia ἀνακεχωρηκότων βίβλων poſſediſſe, interpretatur ἀποκρύφων. Atque hæc vera hujus vocis ſignificatio, neque ullum vetuſtum invenias ſcriptorem, cui ἀπόκρυφος non fuerit idem quod κρύφιος, ita ut libri apocryphi idem fuerint qui arcani, inacceſſi, ſacri, & quibus merito credatur. Videmus nunc qua ratione factum

factum ſit ut vocabulum hoc apud Chriſtianos aliam & priori quodammodo contrariæ acceperit ſignificationem, cum ſcilicet apocryphi pro ſpuriis, aut ſaltem dubiæ fidei, accipiuntur libris. Ego ne dubitandum quidem exiſtimo, quin ſiniſtra vocis hujus acceptio a Judæis propagata ſit ad Chriſtianos. Antequam enim eſſentChriſtiani,in recta ſignificatione vox hæc ab ipſis quoque uſurpata fuit Judæis.Quomodo autem immutata fuerit ſignificatio, jam dicam. Totis quinquaginta & pluribus annis antequam naſceretur Meſſias, ſuis de Meſſia vaticiniis univerſum Judæi terrarum compleverant orbem. Perſonabat ubique verſus ille;

Ἥξει δ᾽ ἁγνὸς ἄναξ πάσης γῆς σκῆπτρα κρατήσων.

Perſtitere in hac ſpe & exſpectatione quamdiu rex Meſſias non adveniſſet. Poſtquam autem ille venit, & non agnoverunt eum, everſiſque tandem Jeroſolymis ſpes alius Meſſiæ paulatim cœpit evaneſcere, numeruſque in verum credentium Meſſiam indies augeri; fieri aliter non potuit, quin pudore & pœnitentia prioris a ſe ſparſi rumoris affecti fuerint maxima, adeoque quidem ut & ipſi quoque, quod eos fruſtratus eſſet, maledixerint Meſſiæ. Tum itaque cœperunt odioſi illis eſſe Sibyllini, Hyſtaſpis, aliique a majoribus ſuis paulo ante conſcripti libri, utpote adventum Chriſti clarius ſignificantes quam a veteribus factum eſſet prophetis. Tum quoque execrationi eſſe cœpit verſio. LXX intepretum, e qua tanquam e ſeminario omnes iſti novi prophetæ quaſi totidem Meſſiæ prodiiſſent præcurſores. In hujus itaque verſionis perniciem cœperunt ἀποτρέπειν &

novas condere verſiones, eo nempe conſilio, ut quem jam pridem ex ſuis animis, eundem quoq; e ſacris exterminarent regem literis. Quamvis autem non ſucceſſerit hic conatus, fecere tamen quod potuerunt, & adeo quidem, ut ſive Hebræa exemplaria, ſive Græcam ſpectes verſionem, nulla gravior libros ſacros adflixerit labes, quam quæ a Judæis iſtis ſit illata temporibus. Denique nequid impietati in Chriſtum deeſſet, cum publico cautum eſſet edicto, nequis legeret Sibyllinos alioſque fatidicos libros continentes adventum regis, jam ſibi magis quam Romanis odioſi, libenter decreto Senatus paruere, anathemate etiam proſcribentes, ſiqui inter Judæos iſtos aut haberent aut conſulerent libros; & hac ratione qui antea palam & religioſe ab illis legebantur libri, facti ſunt apocryphi, veluti interdicti, & a nemine legendi. Tum quoque factum ut arctiori quam antea ſepe libri ſacri conſtringerentur, omneſque qui Hebraice non exſtarent, a reliquis ſeparati & pro apocryphis fuerint habiti, detorta a vero ſignificatu vocis natura. Quippe cum antea libri ſacri, aut etiam quilibet ad quos non pateret omnibus aditus, apocryphi dicerentur, illi in ſequiorem ſenſum accepere hoc vocabulum, tanquam ſi ideo non eſſent adeundi, quod ſpurii & dubiæ eſſent fidei. Satis ex his patet quam alieno ſenſu & e veteribus Chriſtianis complures, & noſtræ ætatis fere plerique vocem apocryphorum accipiant, cum adulterinos & exigui momenti libros iſtoc ſignant titulo. Haud ſane parum utilitatis Chriſtianæ accederet religioni, ſi etiamnum

ſuper-

ſupereſſent ſcripta illa apocrypha, quæ veteris Teſtamenti olim conjungebantur libris, cum & approbata fuerint a Judæis antequam eſſent Chriſtiani, & lecta in primitiva Eccleſia, & commendata a Paulo & Apoſtolis, qui & teſtimonia ex illis petita ſcriptis ſuis inſeruere. Apud Paulum quidem complura occurrunt loca ex illis depromta, liber vero Enochi, citatur in Epiſtola Judæ. Scio quidem a multis rejici hoc nomine illam Judæ epiſtolam, ſed ſi hoc valeat argumentum, rejicienda quoque erit ſecunda S. Petri epiſtola, utpote in qua Cap. II. v. IV. legitur Deum in priſco qui ante diluvium fuit mundo non pepercisse angelis peccantibus, ſed illos catenis tenebrarum coercitos in tartarum detruſiſse, extremo reſervandos judicio, quod manifeſte ex eodem depromtum eſt Enochi libro. Integrum Enochi locum vide in Chronico Syncelli. Eadem hiſtoria, paribus fere ac Apoſtolus verbis, memoratur in Oraculis Sibyllinis Lib. I. ubi ſecundæ ante diluvium ætatis hominum lapſus deſcribitur. Nec tamen propterea ſequitur librum hunc ipſo antiquiorem diluvio, ab Enocho fuiſſe conſcriptum. Abſit ut ſic ſentiamus; ſed vero ita omnino credimus, omnes iſtos quos diximus libros, vergentibus ad finem Danielis hebdomodis, a Judæis toto orbe diſperſis fuiſſe compoſitos, Deo impellente ipſorum mentes ad ſignificandnm gentibus Chriſti adventum. Infinita itaque illi edidere volumina partim ſub Patriarcharum & Prophetarum ſuorum nominibus, quales fuere libri qui olim lecti fuere ſub nominibus Adami,

Enochi

Enochi, Abrahami, Moysis, Eliæ, Esaiæ & Jeremiæ; partim vero sub nominibus illorum, quorum magna apud gentiles esset existimatio, veluti Hystaspis, Mercurii Trismegisti, Zoroastris, Sibyllarum, Orphei, Phocyllidæ & complurium aliorum. Nec est quod quisquam objiciat in istis libris multa quoque fuisse superstitiosa & magica, uti ex istis quæ passim supersunt fragmentis facile potest colligi, ideoque minime esse verisimile istusmodi homines clarius de adventu Christi fuisse locutos, quam veteres locuti sint Prophetæ; nam id argumentum non esse satis solidum ex eo constat, quod & Balaamus magus & incantator toto oriente fuerit celeberrimus, qui tamen futura Christi mysteria adeo manifeste prædixit, ut nullus propemodum Prophetarum tam aperte de iis sit vaticinatus, uti recte monet Hieronymus in epistola ad Oceanum. Sed & illi Magi, qui Christum puerum adoratum venerunt, cum ut ejusdem regionis, ita quoque ejusdem artis & professionis fuerint ac Balaamus, Chaldæi nempe harioli, & Balaami, ut verisimiliter Origenes prodit, successores, cum constet successionem Magorum diligentissime observatam fuisse; ecquis inquam neget eos clarius & manifestius quam quisquam Prophetarum a Deo inspiratos prævidisse diem, horam & locum nativitatis Domini nostri, & beneficio stellæ a Balaamo prædictæ deductos Betlehemum primos fuisse qui Christum regem Judæorum salutarint? Verum est itaque, id quod viri docti in sacris observarunt literis, ut nempe quanto propiores Christi temporibns fuere prophetæ,

tanto

tanto clarius de eo ſint locuti; id ipſum præcipue locum habere in illis, qui vel attigerunt, vel proxime præceſſere tempus nativitatis Chriſti.

CAP. VIII.

De Hodiernis quæ ſuperſunt Sibyllinis.

QUæ ſub nomine Erythrææ ſeu Babylonicæ Sibyllæ olim a patribus Chriſtianis lecta fuere, & etiamnum ſuperſunt & leguntur oracula, longe a me abeſt ut omnia ea ejuſdem generis & auctoritatis eſſe exiſtimem, ac fuere ea de quibus hactenus ſumus locuti. In his quippe quæ Chriſti nativitatem præceſſere Sibyllinis, ea ſolum continebantur, quæ ex Prophetarum ſcriptis depromta eſſent vaticinia. At vero in illis, quæ vulgo leguntur, ea quoque occurrunt, quæ non ab aliis, quam ab iis potuerunt conſcribi, qui centum & viginti demum annis Chriſto fuere poſteriores. Satis hoc inde colligitur, quod in iis nominatim memorentur Cæſares ad Adrianum uſque. Attamen cum in iis, ea quoque compareant, quæ manifeſte conſtat ſcripta fuiſſe etiam ante adventum Chriſti, uti in antedictis oſtendimus, libentur aſſentior Celſo affirmanti, compluribus in locis interpolatos eſſe a Chriſtianis Sibyllinos libros, quantumvis contradicat Origenes. Ipſum quoque hoc, etiam antequam Chriſtiani eſſent, credidit Varro in libris re-

rum divinarum, cum teste Dionysio Halicarnasseo versibus Sibyllæ Erythrææ assutos esse scripsit versus nonnullos, qui tamen facile noscantur ex acrostichidibus. Hujus sententiam probasse videtur Cicero, cum acrostichidas ex humano potius studio, quam inspiratione divina provenire contendit, ut supra monuimus. Verum cum non a Sibyllis, sed a Judæis Sibyllistis ista prodierint oracula, cessat ista difficultas. Interim hoc habemus, ut Cumææ, ita quoque Erythrææ Sibyllæ carmina diu ante natum Christum lecta & usurpata fuisse a Græcis & Romanis. Sed operæ pretium fuerit ostendere, quo pacto combustis Sibyllinis veteribus, quibus prisci utebantur Romani, Erythrææ & aliarum Sibyllarum carmina successerint.

Bello Marsico anno urbis DCLXXI, seu Olympiadis CLXXIV anno secundo, Capitolium Romæ conflagrasse constat e multis. Istoc incendio pleraque Sibyllina scripta, quibus jam a Tarquinii regis temporibus usi essent Romani, absumta fuisse, testis certissimus est Varro apud Dionysium Lib. IV. Post septennium deinceps restituto Capitolio, anno nempe urbis DCLXXVIII Cn. Octavio & Scribonio Curione Coss. cum fama esset crebra de Sibyllinis qui apud Erythræos in Asia exstarent, ex decreto Senatus missi sunt ad illos inquirendos legati P. Gabinius, M. Otacilius, & L. Valerius Flaccus. Illos autem ex Erythris & ex aliis Asiæ urbibus versus circa mille collectos Romam deportasse ex Fenestella docet Lactantius, addens descriptos fuisse a privatis, ceu potius idiotis, ut habet ex Varrone Dionysius, Judæis videlicet

delicet indoctis & parum Græce gnaris. Judæos autem magno istoc tempore numero habitasse in plerisque fere Asiæ urbibus, patet ex beneficiis in Judæos a Populo Romano collatis, quorum exempla ex Josepho alias dabimus. Nescio enim qua ratione factum sit, ut pleraque illa decreta absint ab editis Josephi exemplaribus, cum & in scriptis libris & in versione exstent antiqua, licet admodum mutila.

Illa autem Sibyllina longe alia fuisse, ab istis quæ combusta fuere, docet Varro ibidem. Et certe siquis conferat prisca Sibyllina, quæ profanos tantum continebant ritus, cum istis quæ Erythris Romam fuere deportata, longe alius inveniet ea fuisse generis, utpote in quibus veri Dei cultus & nihil non sanctum præcipiebatur. Quapropter plurimum errant qui Sibyllinos libros eosdem semper fuisse putant, & permansisse usque ad tempora Theodosii, & demum combustos a Stilicone.

Ex iis, quæ jam diximus, satis quoque fit clarum, carmina quæ sub Erythrææ Sibyllæ nomine Romam allata fuere, aliquot annis esse vetustiora quam fuerint carmina Cumææ Sibyllæ, quorum auctor, ut serius scripsit, ita quoque clarius de Christo vaticinatus est. Sed & hoc quoque patet, quare cum Babyloniam sese esse dixerit, fore nihilominus adfirmarit ut a gentibus Erythræa appelletur. Quia nempe Erythris reperta & Romam deportata ejus fuere oracula. Nec tamen opus est, ut propterea prophetidem vel prophetam fuisse existimemus, quicunque istorum fuerit auctor carmi-

 num.

num. Cum enim duas fuisse Erythræas Sibyllas scribat Strabo, alteram priscam, alteram vero quæ Alexandri magni vixerit temporibus; facile Judæis fuit imponere legatis Romanorum, missis ad Erythrææ Sibyllæ colligenda carmina, obtrudendo mercem quæ ex sua prodiisset officina pro antiquæ & priscæ Sibyllæ carminibus, assuendo illos versus, quibus hæc Sibylla declarat, se licet Babylonia sit a gentibus tamen Erythræam vocatum iri. Cæterum post adventum Christi multa assuta esse istis Sibyllinis, partim ex Evangeliis, partim ex rebus quæ postea contingerunt, de eo ne dubitandum quidem videtur, omninoque hac in parte probo sententiam Celsi. Sed & recte Lactantius, cum scribit non esse unius Erythrææ, sed plurium Sibyllarum, seu potius Sibyllistarum farraginem. Certe cum ex Fenestella constet, circa mille tantum Erythrææ Sibyllæ versus legatos Romam deportasse, satis apparet, quantæ factæ sint additiones, cum supra ter mille versus sub hujus Sibyllæ nomine hoc legantur tempore.

Quæ porro a nonnullis viris doctis afferuntur argumenta ad infringendam horum oraculorum auctoritatem, nullius ea mihi vel pretii vel momenti videntur. Quid enim ad rem facit si homo Judæus scribens Græcis luserit in vocabulo Adami, & in nomine ejus quatuor mundi invenerit cardines? Nec tamen verum est quod dicunt, tribus tantum apud Hebræos hanc vocem constare literis, quia nempe compendii gratia unica vocalis in scribendo omittitur, secus enim id sese habet in pronuntiatione.

tione. Sed neque recte carpunt, quod nomen Dei in iis oraculis continere dicatur numerum MDCXCVII, cum non ſatis conſtet quodnam vocabulum debeat intelligi. Fingunt quidam vocem Hebraicam, quæ tamen putida eſt. Ego libenter eorum ſequor ſententiam, qui de voce ἀνέκφονος, idem quod ἀνεκφώνητος, accipiunt; ut nempe ſeptenarius fiat, more Pythagoricorum & Platonicorum additur unitas. Μόνας enim, ut illi loquuntur, eſt τελεικλικὸς, ἀποκαταστατικὸς καὶ περιλαμβανόμενος ἀριθμός. Vel potius unitas additur ad declarandam Dei unitatem, ita ut numero illo ſignetur ineffabilis unitas, ἀνέκφωνος μόνας. Sic Mercurius Triſmegiſtus, & ipſe Judæus, cujus verba apud Lactantium Lib. I. ſic concipiuntur; Ο δὲ θεὸς εἷς· ὁ δὲ εἷς ὀνόματος οὐ προσδέεται, ἔστι γὰρ ὁ ὢν ἀνώνυμος. Hoc poſterius veriſſimum eſſe exiſtimo.

Jam vero quod Chiliaſtarum ſeu millenariorum errores ſecutum eſſe ſcribunt hunc Sibylliſtam, nec hoc quidquam ad rem facit; neque enim quæritur quid verum ſit, ſed quid veteres ſenſerint Judæi. Quin ex loco Pſalmi LXXXIX promanarit hæc opinio, non dubitandum. Falluntur qui Papiam primum ſic ſenſiſſe exiſtimant. Apoſtolicis temporibus ita multos crediidiſſe colligas ex epiſtola Barnabæ. Judæis vero vetuſtioribus placuiſſe hanc opinionem, ex eo conficias quod in Sibyllinis exſtiterit, nec aliter ſenſere plerique antiquiores Patres, inter quos etiam Origines. Sic nempe putabant, Deum ſex annorum millibus mundum creaſſe, ita ut primo millenario creata luce viſibilis factus ſit mundus. Secundo millenario ſubſidentibus aquis purus remanſerit aer, firmamenti ſeu nu-

bium beneficio ſeparatis ſuperioribus aquis ab inferioribus. Tertio millenario incubente & fovente calore partes telluris ad concipiendum tumorem magis idoneas ſupra aquam ſe extuliſſe, formatoſque montes, ſiccatamque hac ratione tellurem produxiſſe herbas,& ſic porro. Durationem mundi ſimiliter ſex annorum millibus definiverunt, demtis tamen iis annis, qui ab Adamo ad Noam effluxere, priori tempori & alteri mundo illos tribuentes. Horum ſententiam ſecutus eſt Petrus Apoſtolus, cum alium mundum appellat eum qui diluvium præceſſit. Sex itaque annorum millia diſtribuerant in tempus ante legem, tempus poſt legem, & tempus Meſſiæ. Quod autem Judæi id vaticinium e Schola Eliæ promanaſſe dicunt, id fortaſſe ex eo factum, quod deſumtum fuerit e libro prophetiarum Eliæ, quem olim veteris Teſtamenti ſcriptis annumeratum fuiſſe conſtat, licet poſtea apocryphis, ut appellantur, acceſſerit. Qui vero ex Judæis materiam ingenitam & alios ex aliis mundos generari credidere, illi quindecim annorum millia a creatione ad creationem computabant. Sex quippe annorum millia in producendo hoc mundo Deum ſeu Naturam laboraſſe ſtatuebant antequam primus naſceretur homo. A primo vero homine uſque ad Chriſtum alia ſex numerabant annorum millia. Regno autem Chriſti duo tribuebant millia. Ultima denique millenarium extremo judicio & conflagrationi adſignabant, ita ut intervallum, quod hujus & præcedentis mundi conflagrationem intercedat, quindecim annorum fiat millium. Alii

qua-

quatuordecim numerabant millia. Origenes huic ſpatio tredecim adſcribebat annorum millia, ut videre eſt in excerptis Methodii apud Photium, quibus ſi addas tempus conflagrationis, fient quatuordecim millia, quo peracto ſpatio univerſalem ἀποκατάστασιν futuram putabant. Tuſci veteres huic intervallo duodecim tantum adſignabant annorum millia, ſi credendum Suidæ in voce τυῤῥηνοί.

De Saturno & Titanibus quæ ſcribuntur in Sibyllinis, non eſt ut quemquam offendant. Cum per Saturnum Noe, & per Titanas intelligantur poſteri ejus, qui turrim ſunt moliti Babyloniam; clarum eſt eo hæc referri, ut oſtendatur Græcorum fabellas non ex nihilo eſſe fictas, ſed veritatem earum contineri ſacris literis, e quibus Saturnum, Janum, & alios, non deos, ſed homines fuiſſe, manifeſte ſatis poſſit colligi.

Sed neque hoc recte in Sibyllinis carpitur, quod diluvio quadraginta tantum aſſignentur dies. Complures quippe ex antiquis ſic ſunt locuti, reliquum tempus, quo pluviæ ceſſarunt, non attribuentes diluvio.

Quod mons Ararat, in quo arca Noæ quievit, Phrygiæ adſcribatur in Sibyllinis, & hoc quoque complures viri eruditi falſum eſſe contendunt. Sed quod pace ipſorum dixerim, non ſuccedunt eorum rationes. Non jam quæram rectene mons Ararat Phrygiæ fuerit attributus: ſufficiet oſtendiſſe, complures olim ſic credidiſſe. Luculentum hujus rei teſtimonium poſſit exhibere nummus Apamenus ante paucos annos Romæ vulgatus a Falconerio, in

quo exprimitur arca Noæ. Ista autem Apamea præcipua post Ephesum majoris Phrygiæ fuit civitas. Sita erat ad fontes Marsyæ fluminis. Mons urbi huic vicinus, quod in eo arca seu Noæ, seu Deucalionis, quievisse crederetur ab Apamenis vel potius Judæis Apameæ habitantibus, dictus fuit κιβωτὸς, & inde ad ipsam quoque urbem transiit appellatio. Eadem ratione idem hic mons vocatus fuit Βάρις, quia nempe hæc vox magnam domum, vel magnum significet navigium. Hebræis est בירה. Constat autem hanc vocem non Persis minus & Medis & Ægyptiis usitatam fuisse, quam Hebræis. Hesychius; Βάρις, πύργος, πορθμεῖον, περιάμφοδον. Sed & antiquum illud Noæ navigium Σωβῆραν dictum fuisse, veluti qua conservatum sit genus humanum, colligo ex eodem Hesychio; Σωβῆρις, ναῦς, πορθμίς· ἔνιοι τὴν παλαίαν. Sed tamen objiciunt Ararat esse Armeniæ montem, non Phrygiæ. Audio quidem, sed sciendum eam Phrygiæ majoris partem in qua Apamea, olim Armeniæ attributum fuisse, & sic sensisse Nicolaum Damascenum: docent ejus verba Lib. I. Cap. IV, apud Josephum; Ἔστιν ὑπὲρ τὴν Μιλυάδα μέγα ὄρος κατὰ τὴν Ἀρμενίαν Βάρις λεγόμενον, εἰς ὃ πολλοὺς συμφυγόντας ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ λόγος ἔχει περισωθῆναι, καί τινα ἐπὶ λάρνακος ὀχούμενον ἐπὶ τὴν ἀκρώρειαν ὀκεῖλαι, καὶ τὰ λείψανα τῶν ξύλων ἐπὶ πολὺ σωθῆναι. γένοιτο δ' ἂν οὗτος ὅντινα καὶ Μωυσῆς ἀνέγραψεν ὁ τῶν Ἰουδαίων νομοθέτης. Vulgo legitur Μινυάδα quod multum torsit virum doctum. Est autem Milyus Pamphyliæ Pisidiæque superior tractus Apameæ huic vicinus & pene contiguus. Baris oppidum memoratur a Ptolomæo in hoc ipso tractu. Vides autem quam hæc Damasceni verba

verba confirment ea quæ diximus, quamque idem de monte Ararat ſenſerit quod Sibyllinorum ſcriptor. Porro Armenos olim Phrygibus fuiſſe permixtos, cognoſcas quoque ex Stephano, qui plus etiam dicit, cum ſic ſcribit; Ἀῤμένιοι τὸ μὲν γένος ἐκ Φρυγίας, καὶ τῇ φωνῇ τὰ πολλὰ φρυγίζουσι.

Plurimum quoque errant, cum reprehendunt quod Eurotam prope Dodonam oriri & cum Peneo conjungi dixerit ſcriptor iſte Sibyllinorum. Eurotas enim non tantum eſt apud Laconas, ſed & apud Theſſalos, quem Homerus Titareſon appellat, ut Strabo & alii teſtantur. Illum vero cum Peneo conjungi, notum ex omnibus. Dodonæ vero vicinum facit etiam Homerus. Ex Stygia palude profluere canit quoque Lucanus, Lib. VI. Orcum ea de cauſa vocari, teſtatur Vibius Sequeſter.

Quod attinet acroſtichidem, quæ occurrit Libro VIII, ſi quis illam aſſutam eſſe exiſtimet, non adverſabor: neque enim de ea intelligenda ſunt Varronis & Ciceronis verba.

Quod paſſim Deus appelletur Σαβαὼθ, ne hoc quidem recte reprehenditur, cum conſtet adjectiva & epitheta in omnibus linguis ſæpiſſime tranſire in appellativa. Verum hoc eſſe adparet ex gemmis & amuletis Ægyptiorum & Judæorum antiquis, in quibus vox hæc eadem uſurpata ratione paſſim conſpicitur.

Illa quæ de Cæſaribus referuntur, cum manifeſte conſtet non eſſe ejuſdem auctoris, ſed ſero demum a Chriſtianis gnoſticis addita eſſe videantur; opus non eſt ut ad examen revocentur. Sufficiat hæc de iis dixiſſe Sibyllinis, quæ non ab aliis quam a Judæis, & quidem ante adventum

Servatoris noſtri, potuere conſcribi. Additamenta enim quæ majorem horum librorum partem conſtituunt, ea a Chriſtianis eſſe conficta, libenter cum Celſo agnoſcimus. Clarum eſt itaque quantum fallantur ii, qui omnes iſtos Sibyllinos libros Adriani Cæſaris ætate, aut etiam poſtea, conſcriptos fuiſſe, auſi ſunt adfirmare. Erroris eos convincere poſſint, non complura tantum quæ attulimus loca, ſed & Joſephus, qui ex Sibyllinis citat locum de ædificatione turris Babylonicæ, quem ſiquis cum Sibyllæ conferat verbis, quæ exſtant haud longe ab initio libri tertii, facile agnoſcet, non aliunde, quam ex his ipſis eſſe depromtum Sibyllinis.

CAP. IX.

De altera Sibylla Erythræa, cujus carmina non a Judæis, ſed ab Ethnicis fuere conficta.

CUm ſupra monuerimus, fuiſſe & alteram Erythræam Sibyllam, quam ſub Alexandro magno floruiſſe Strabo teſtatur; jure aliquis exiſtimet, hujus eſſe verſus qui apud Phlegontem exſtant Trallianum Scripto de longævis. Scribit is Sibyllam hanc vixiſſe annis pene mille: id ſi ſit, ſtultum fuerit uni ætati adſcribere eam quæ tam multis vixerit ætatibus. Ipſa de ſe ſic ſcribit;

Εἰμὶ

Ἐννέα μὲν γενεαῖς χαλεπὸν κατὰ γῆρας ἔχουσα,
Μαινομένη μὲν ἐνὶ θνητοῖς, καὶ ἄπιστα λέγουσα.

Verſus hos ſic eſſe concipiendos patet ex eo, quod Phlegon ſubjiciat Sibyllam hanc unicuique γενεᾷ attribuiſſe annos centum & decem. Palam itaque vixiſſe annos pene mille, cum novem γενεαὶ conficiant annos nongentos & nonaginta. Infeliciter admodum hæc accepit & corrigere conatur vir magnus in Solinianis. Subjungit poſtea hæc Sibylla ſeſe σαρκοτόμῳ γεγαυῖαν, id eſt carnibus afflictis & ſenio pene defluentibus propter peritiam in arte vaticinandi incurſuram Apollinis invidiam, & ab eodem ſagittis confoſſum iri. Antiqua enim lectio fuit, σαρκοτόμῳ διοῖς δίσαις γεγαυῖαν, non σαρκολύτῃ, quod inepte de ſagitta accipias. Pergit dein eadem Sibylla, & dicit, animam ſuam per aera dilapſam pervaſuram alites, & ſic futurum ut ſint aptæ auguriis. Inſepultum vero corpus permixtum terræ producturum herbas, quas cum depaſcantur pecora, fore ut extiſpiciis apta habeant viſcera. Similia his de hac neſcio an de Delphica Sibylla ex Sarapione prodidit Clemens Alexandrinus Strom. Lib. 1.

In ſequentibus dein verſibus eadem Sibylla monet Romanos ut ludi inſtituantur ſeculares, & ut Jovi, Junoni & aliis diis ſacra fiant in campo Martio, qua Tibris eſt anguſtiſſimus, ſic enim fore ut totius potiantur Italiæ. Sed vero cum tempore Alexandri Magni, non tanta Romanorum apud Græcos fuerit fama, nec ipſi Romani ſcriptores hujus vaticinii faciant mentionem, ſatis veriſimiliter conficitur, verſus hos non poſſe iſtius eſſe Sibyllæ, quæ

Alexandri floruerit tempore. Imo ne illo quidem exſtitiſſe tempore exiſtimo, quo Erythras miſſi a Romanis fuere legati. Si enim exſtitiſſent, utique & illos Romam deportaſſent. Sed vero mille iſti verſus qui Romam allati fuerunt, illi ab idiotis erant conſcripti, a Judæis nempe ut jam ante diximus. Siquis autem Græcos qui ſuperſunt Judæorum conſulat verſus, prorſus illos ſimiles fuiſſe inveniet, ac fuere veterum Chriſtianorum carmina, quæ ſi unum & alterum excipias, iſtiuſmodi ſunt, ut Scaliger ſibi in ſterquilinio verſari videretur quotieſcunque ad ea legenda ſe conferret. At vero illi verſus qui apud Phlegontem ſub Erythrææ nomine reperiuntur Sibyllæ, nihil minus quam idiotas habuere auctores, cum & puri & elegantes ſint ſatis, ita ut non potuerint ab aliis quam a linguæ Græcæ peritis & ab ipſis, quorum continent ritus, conſcribi gentilibus. Non puto me male divinare, ſi ipſum Phlegontem horum auctorem fuiſſe dixero. Complura carmina & oracula ſuis ille inſeruit ſcriptis: ea ſiquis legat & cum his conferat, adeo gemella inveniet, ut vel ex ipſa ſimilitudine unum eundemque omnium ſtatim agnoſcat parentem. Nec immerito quod de Diogene Laertio, idem quoque de Phlegonte dixeris, illum oſtentandorum carminum gratia ſuos edidiſſe libros. Attamen quo minus elegantes iſti Phlegontis videantur verſus, non debent offendere maculæ aliquot quæ in illis occurrunt, quas commode abſterges ex Zoſimi hiſtor. Lib. II. Nam quo loco legitur παυλογόνοις μοίραις, reducendum πουλογόνοις. Parcæ enim

nim a nonnullis, ut a Lycophrone, maris dictæ sunt filiæ. Qui paulo post sequitur inquinatissimus versus sic reformandus; αὖθι δὲ γαίῃ Πληθομένη χοῖρος τε καὶ ὗς ῥέζοιτο μέλαινα. Ambarvale enim intelligit Sacrificium, quod porca fecunda & gravida fieri consueverat. Pro αἴσια δέχθω, melius apud Zosimum ἴσα δεδέχθω. Denique postea scribe;

> Οὐρανίδαις τάδε πάντα τεθησαυρισμένα κείσθω
> Ὄφρα τε θηλυτέρησι καὶ ἀνδράσιν ἐδριβῶσιν.

CAP. X.

Judæorum Alexandrinorum de rege venturo sententia.

QUamvis in nonnullis non satis conveniat inter auctorem Sibyllinorum, qui sub Cumææ, & alterum qui sub Erythrææ nomine Sibyllæ sua edidere oracula; in pluribus tamen eos conspirasse satis ex iis quæ hactenus diximus, clare potest intelligi. Cum in multis aliis, tum quoque in tempore adventus magni regis unum sensisse videntur, cum illum affuturum dixerunt, si quando Ægypto potirentur Romani. Versus Erythrææ Sibyllæ, quibus hoc continetur, supra adduximus. Similiter sensisse Cumæam colligo ex Lucano lib. 8.

> *Haud equidem immerito Cumææ carmine vatis*
> *Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora*
> *Hesperius miles.*

Idem quoque habet Cicero in epiſtola ad Lentulum, nec non Dio & alii, cum ſcribunt magno futurum malo Reip. ſi cum imperio Romani Ægyptum adirent. Magnum iſtud malum ex iiſdem Sibyllinis Cicero interpretatur magnum regem, cujus vel ipſum nomen quam formidabile viſum fuerit Reip. amantibus ſatis declarat, cum jubet ut ſacerdotes iſti, qui ex præſcripto Sibyllæ regem Romanis minantur, *quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant*; *quem Romæ poſthæc nec dii, nec homines eſſe patientur*. Licet vero veritatem hujus vaticinii exitus docuerit, mirum tamen poterat videri Romanis, quod cum Alexandrini & Ægyptii, alios ſalvos eſſe poſſe negarent, niſi regem admitterent; ipſi tamen regium imperium & faſces conſulares & omnem pompam nollent admittere, regem videlicet exſpectantes pacificum & ſine pompa; & ſane cauſa ſuberat politica. Non Ciceronis tantum ætate, ſed & ſub Cæſaribus, quam libertatis fuerint amantes Alexandrini, vel Gallieni docet factum, qui cum Theodoto vellet imperium proconſulare decernere, a ſacerdotibus eſt prohibitus, dicentibus, *faſces conſulares ingredi Alexandriam non licere*, ut teſtatur Trebellius Pollio in Æmiliano. Quin & ad minas uſque progreſſi vetus addebant oraculum, tum demum liberam fore Ægyptum, ſi quando in eam venirent faſces & prætexta Romanorum. Sane conſtat Ægyptios excuſſiſſe jugum Romanum poſtquam Chriſtianiſmus invaluit, & Ægyptus ceſſit in prædam monachis. Quod paſſim alibi fieri ſolet, ut ubicunque hoc homi-

hominum genus pedem figit, ibi protinus cessent principum & magistratuum jura, id ipsum in profunda, id est, superiori præcipue contigit Ægypto. Tanta ibi fuit monachorum copia, ut præter eos qui in eremo habitarent, ipsæ quoque urbes adeo iis fuerint repletæ, ut plures in illis monachi quam laici numerarentur. In sola Oxyrynchi civitate præter decem monachorum millia, viginti sacratarum virginum memorantur habitasse millia. Ipsam vero quod attinet Alexandriam, quandocunque ea propriis uti legibus permittebatur, & linguæ constaret libertas, in immensum semper crescebat; & adeo quidem ut temporibus Augusti ipsam quoque Romam incolarum numero superare crederetur. Displicebat quidem principibus Romanis pati in suo regno Rempublicam, displicebat Alexandrina ne ipsis quidem parcens principibus dicacitas; sed compensabant emolumenta, cum sola Alexandria in tributis & vectigalibus tantundem conferret quam tota Gallia, præter annonam quæ singulis annis ad quadrimestre urbi sufficeret Romanæ. Quam ægre istam linguæ impunitatem tulerit Trajanus, princeps alias optimus, satis colligas ex Panegyrico Plinii; *Percrebuerat antiquitus urbem nisi opibus Ægypti ali sustentarique non posse. Superbiebat ventosa & insolens natio, quod victorem quidem populum, pasceret tamen: quodque in suo flumine, in suis navibus, vel abundantia nostra, vel fames esset.* Cum vero sterilitas intercessisset & Ægyptii penuria laborarent, remisit Trajanus annonam suam Ægyptiis. Ideo mox subjungit; *Refudimus Nilo*

suas

suas copias, recepit frumenta quæ miserat, deportatasque messes revexit. Discat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa præstare: sciat se non esse populo Romano necessariam, & tamen serviat. Libenter itaque credo Trajanum irritatum evertisse Alexandrinorum Remp. eripiendo huic jura & immunitates quibus fruebatur, neque enim sine causa est, quod in Hieronymi legitur Chronico, Adrianum Alexandriam a Romanis subversam publicis instaurasse impensis. Hic tamen, non minus quam Trajanus, ingeniosam istam Alexandrinorum oderat dicacitatem, ut ipse in epistola ad Servianum satis declarat. Sed intelligebat vir prudens, perire respublicas, si sermonis auferatur licentia, & pro nihilo haberi quæcunque in populos suos conferunt beneficia principes, si simul quoque in linguas velint exercere tyrannidem. Quamvis itaque iniquo animo, patiebatur tamen, & utilitate suadente concoquebat quæcunque & in ipsum & in Antinoum ab Alexandrinis spargerentur dicteria. Quam diversa fuerit Antonini Caracallæ ratio, & quam immani cæde bellua ista Ausonia, ut vere de eo pronuntiarat oraculum, multarit Alexandrinos, ex historiis notum.

CAP.

CAP. XI.

Tertulliani & Josephi de Christo testimonia vindicantur.

MUlta quidem de Sibyllis earumque scriptis dicenda superessent, si animus esset ea quoque excutere, quæ passim de his memorantur: sed cum nobis propositum fuerit non de iis agere Sibyllis aut Sibyllinis, quibus ritus & ceremoniæ continebantur gentilium, sed illa solum pertexere, quæ propagandæ fidei Christianæ plurimum profuere: sufficiat ostendisse, longe alius generis illa fuisse oracula, quæ Christi præcessere natales, quæque Erythris & Cumis Asiaticis Romam fuere allata; ac fuerint priora illa quæ una cum Capitolio conflagrarunt, aut item ista quæ postmodum a gnosticis conficta, aliisque fuere assuta. Desinant itaque hodierni Christiani veteribus illudere Christianis,eorumque sugillare credulitatem. Si illos rideamus, merito quoque ipsos rideamus prophetas, e quorum libris pleraque hæc depromta fuere oracula. Sed profecto nullos religio Christiana infensiores habet hostes, quam ipsos Christianos, cum vix ullum apud antiquos de Christo aut vaticinium, aut testimonium invenias, quod non complures etiam doctissimi viri labefactare aut etiam penitus evertere fuerint conati. Argumento sint non ea tantum quæ de Sibyllis &

Sibyllinis ex Cicerone, Virgilio, Suetonio aliisque attulimus loca, sed & quotquot alibi de Christo occurrunt loca, adeo illa eludere & falsis interpretamentis enervare conati sunt, ac si illa ipsa, quam profitentur, odio iis fuisset religio. Exemplo sit locus Tertulliani in Apologetico cap. 5. *Tiberius ergo, cujus tempore nomen Christianum in seculum introivit, adnuntiata sibi ex Syria Palestina quæ illic veritatem ipsius divinitatis revelaverat, detulit ad Senatum cum prærogativa suffragii sui. Senatus, quia non ipse probaverat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum.* Tertullianei hujus loci mentio fit apud Eusebium in historia Ecclesiastica, ubi tamen non satis bene Græce redditur. Sed neque Georgius Syncellus, aut alii e Græcis, recte hæc intellexere. Ut autem hæc verba absurditatis convincent, quid non comminiscuntur, quid non moliuntur viri docti? Sensus attamen est manifestissimus. Dicit enim Tertullianus, cum miracula, quæ in Syria Palæstina edidisset Christus, nuntiata essent Tiberio, eum persuasum de hujus divinitate, voluisse Christum divorum adscribere numero, hancque voluntatem suam ad senatum detulisse cum prærogativa suffragii sui. Senatum vero servili adulatione, eo quod ipse Tiberius recusasset Divus appellari, noluisse Christum, exoticum numen, inter divos admittere. Tiberium nihilominus in sententia, ut Christus diis accenseretur, perstitisse; & comminatum esse periculum accusatoribus Christianorum.

Ecquid vero illustrius Josephi Hebræi de Christo

Christo testimonio? Vix tamen aliquem inter nostri seculi invenias Christianos, cui id non spurium & adulterinum videatur. Diximus de eo nonnulla alibi: ut vero omnis prorsus tollatur dubitatio, aliud quoque afferam firmissimum argumentum, unde liquido cognoscatur, etiamsi verba illa de Christo apud Josephum non exstarent, illum tamen de servatore nostro ita sensisse, ut eum verum Messiam esse crediderit. Hoc sic conficio. Josephus, ubi de Daniele agit Propheta, non ita de illo sentit, quemadmodum vulgo Judæi, qui negant illum fuisse prophetam, adeoque vel nullo vel certe ultimo inter prophetas collocandum sentiunt loco: sed vero ille disertis verbis affirmat, Danielem fuisse prophetam summum, & cæteris majorem, utpote qui non modo res futuras, sed & tempus quando futuræ essent, prædixerit. Ut autem cognoscamus quam bene sibi Josephus constet, colligamus tempus ab anno Xerxis XXIV, quo Nehemiam Jerosolyma venisse scribit, & a quo fluere incipiunt Danielis hebdomades, & porro ipsius Josephi sequamur calculum. Id si fiat, inveniemus hebdomadas illas, sive annos CCCCXC, exacte terminari illo ipso tempore & anno, quo secundum supputationem ejus natus fuit servator noster. Eant nunc veritatis & Christianæ religionis hostes, & si possint ostendant, qua fieri ratione potuerit, ut ita de Daniele & hebdomadis ejus locutus fuerit Josephus, si non ut scripsit, ita quoque de Servatore nostro senserit. Et profecto si aliter sensisset, an non omnium Judæorum fuisset imprudentissimus, ita de Daniele &

ejus hebdomadis ſcribendo? Callidi itaque fuere qui poſt everſa Jeroſolyma floruere Judæi, qui cum viderent, fieri non poſſe ut Meſſiæ non tranſierit tempus, ſi vera ſint Danielis oracula, non dubitarunt ex albo illum expungere prophetarum. Hoc vero ut aliqua cum ratione facere viderentur, quid non in ſuum & S. literarum damnum commenti ſunt miſeri? Primo quidem diverſos Prophetiæ excogitarunt gradus, illos quidem omnes futiles & inter ſe plurimum diſcrepantes, ut videre eſt in directore dubitantium Maimonidæ & in præfatione Davidis Kimchii ad Pſalmos; in hoc tamen convenientes, Danielem non ab ipſo Deo ſuas accepiſſe prophetias, ſed tantum per vocem traducem & echonem quandam, ſeu ut ipſi volunt, filiam vocis fuiſſe locutum. Alterum quo Danielem non fuiſſe prophetam obtineant, argumentum exinde petunt, quod cum fuerit e tribu Juda & ſtirpe regia Davidica, nec ſacerdos, nec propheta eſſe potuerit. Sed cum hac ratione viderent & ipſum quoque Davidem e prophetarum excludi numero, vide quanta ipſos inceſſerit cæcitas & amentia, ut odio hebdomadarum jam a temporibus Aquilæ, non Danielem modo, ſed & Davidem e prophetarum expunxerint choro. ſimulque & ſenſus & ordinem ſacrorum inverterint librorum.

CAP.

CAP. XII.

De ordine & divisione Sacrorum librorum quem Judæi perverterunt.

OMnes Veteris instrumenti libros, vel absolute Legis, vel Legis & prophetarum, vel etiam latiori appellatione Legis, Prophetarum & Psalmorum comprehensos fuisse nominibus, Servatoris nostri constat testimonio. Posterior divisio exstat quoque apud Josephum primo contra Appionem libro, cum certioris fidei, qui tempore Artaxerxis desierunt scribi, enumerans libros, omnes eos partitur in Legem, Propheticos, & Hymnos vitæ continentes præcepta. Idem plerosque in viginti duo volumina, pro literarum numero Hebraicarum, divisos fuisse affirmat; quinque nempe Moysis, tredecim propheticos, & quatuor hymnorum seu monitorum. Sed vero si sigillatim omnes enumeremus, cum non viginti duo tantum, sed triginta octo in codice Hebræo inveniantur libri, quærendum qua ratione a veteribus Hebræis in viginti duo illi divisi fuerint volumina. Si librum Ruth, Canticum canticorum, & singulos minores examinemus prophetas, nunquam efficias ut illi justum constituant volumen. Contra vero si Psalmi uno describantur volumine, mole sua laborabunt & difficulter evolventur. Constat autem vel ex ipsis sacris literis, ut alias gentes,

ita quoque veteres Hebræos, non in codicibus, quod ſerum demum factum, ſed in voluminibus & continuatis pellibus libros ſuos deſcripſiſſe. Hanc itaque ſi teneas rationem, commode niſi fallor ſacræ ſcripturæ libri ſic dividentur. Libri Moyſis quinque conſtituunt volumina. Tredecim propheticos ſeu hiſtoricos libros, ſi quidem & hiſtorici propheticis accenſendi, utpote a prophetis conſcripti, ſic habetis. Joſua, Judices & Ruth, unum conſtituunt volumen. Quatuor regum & duo Paralipomenon ſex conſtituut volumina. Eſdras, Nehemias & Eſther, unum faciunt volumen. Eſaias, Jeremias, Ezechiel & Daniel ſinguli ſingula conficiunt volumina: quibus ſi addas duodecim prophetas minores, qui omnes unum conſtituunt volumen, habetis tredecim volumina propheticorum librorum, quibus omnia continentur quæ a populo Judaico geſta ſunt a morte Moyſis uſque ad tempora Artaxerxis, ut docet Joſephus. Superſunt hymni & libri qui vitæ continent præcepta, veluti Job, Pſalmi, Proverbia, Eccleſiaſtes & Canticum canticorum, qui ſic diſtinguendi ut Job unum, Pſalmi duo, reliqua vero Solomonis ſcripta quartum faciant volumen. Hac itaque ratione, ut maxime veriſimile, in viginti duo volumina diviſa fuere omnia receptioris ſcripturæ monumenta, quibus merito creditur. Nam quamvis & alii qui in ſacris literis ſequuntur libri, qui poſt tempore Artaxerxis ſcripti ſunt, quoſque inepte apocryphos vocant, magni faciendi ſint; illos tamen non paris cum prioribus eſſe autoritatis, propter

ter minus certam & legitimam prophetarum ſucceſſionem, ſcribit Joſephus. Et hæc quidem partitio obtinuit uſque ad tempora Aquilæ futiliſſimi interpretis. Hujus demum ætate innotuit Chriſtianis nequiſſima & ineptiſſima ſacrorum librorum diviſio, quam odio ut diximus hebdomadarum Danielis commenti ſunt Judæi vel ipſe Aquila, pervertendo ſenſus & ordinem ſcripturæ, inducendo novam diſtributionem, Legis videlicet, prophetarum, & hagiographorum, & rejiciendo Danielem extremo pene inter hagiographos loco. Miror hanc fraudem non ſuboluiſſe Chriſtianis, ſed profecto a nullis illi libentius, quam a Judæis decipi ſe patiuntur. Si quæras quid ſint ἁγιόγραφα, nemo facile dixerit, cum ſit ineptum vocabulum, & contra naturam linguæ Græcæ formatum, æque ac ἱερόγραφα. Plena futilibus iſtiuſmodi vocabulis fuit Aquilæ verſio. Judæi cherubin ſeu libellos ſimpliciter vocant. Et tamen reperiuntur qui Judaicum hanc Sacrorum librorum partitionem ſequuntur & probant; dicentes etiam Rabbinos fateri ſpiritus ſancti afflatu hos eſſe conſcriptos. Sed ſi Rabbinos conſulas, ridebunt, utpote gnaros quid per ſpiritum ſanctum intelligant.

CAP.

CAP. XIII.

Vindicantur nonnulla LXX interpretum loca, male a quibusdam reprehensa.

SEd profecto nostri seculi hominum in eludendis argumentis & testimoniis, quæ ad roborandam Christianæ religionis veritatem præcipue faciunt, non hic subsistunt conatus: siquis sacra evolvat volumina vix in toto veteri Testamento aliquod de Christo inveniet vaticinium, quod in hodiernis versionibus, non ita perversum & depravatum legatur, ut sincera & manifesta aliqua prophetia nusquam adpareat, imo sæpe ne sensus quidem ullus, aut certe tam multiplex, ut vel ipsa expositionum varietas, cuicunque bonæ menti non scrupulum tantum, sed & indignationem incutere, meritoque vel ipsam quoque suspectam possit reddere veritatem. Ne nobilissimum quidem Jacobi morientis oraculum intactum & immaculatum reliquerunt, nec illud Biliani prorsus huic geminum, quod exstat Numer. Cap. XXIV, quodque tam putidis & ineptis inquinarunt interpretamentis, ut vel quantumvis morosus lector vix risum contineat. Et tamen hic ipse est locus quem signat Evangelista, cum dicit; *Ex Ægypto vocavi filium meum*, ne quis somniet ex Oseæ Cap. XI. v. I. verba ea esse depromta. Quod si sublatis apicibus & incrustatura Rabbinica, excutiamus

cutiamus vocabula Hebræa, apparebit ilico veritas, & inveniemus illum ipſum quem LXX interpretes expreſſere ſenſum.

Quin & eo nonnulli progreſſi ſunt audaciæ, ſeu impudentiæ potius, ut ipſum quoque Chriſtum & Apoſtolos accuſarint, quod verba ſacrorum librorum, non eo ſenſu quo accipiuntur in Hebræo fonte, ſed quemadmodum in corrupta, ut loquuntur, LXX interpretum legebantur verſione, in uſus ſuos converterint. Quis ferat theologos affirmantes Apoſtolum quod in depravato aliquo codice Pſalmo XXXIX reperiſſet σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι, belliſſimam inde prophetiam concinaſſe? Quid demum eſt impoſtura ſi hæc non ſit? Non deſunt qui iſtiuſmodi fraudes pias & officioſas vocent, ſimulque altum clament vocem Hebræam non corpus, ſed aures notare. Quis vero ipſis revelavit, idem vocabulum ſi aliis animetur vocalibus, plures non habuiſſe ſignificationes, & non etiam hoc notaſſe, quod LXX poſuere interpretes? Opus non eſt ut אפנים aures interpreteris, ſi ſtatuamus primam literam non eſſe radicalem, ſed ſervilem, ut vulgo loquuntur: id ſi feceris, jam commode ea vox derivari poſſit a radice זון. Aut ſi id non ſit, quis vadem ſe ſiſtat, non immutatum a Judæis fuiſſe hunc locum, vel ob hoc ipſum, quod nobiliſſimum de Chriſto contineat vaticinium? Iterum inſtant, fieri hoc non poſſe, cum Judæi religioſiſſimi ſacrorum librorum ſemper fuerint cuſtodes, & mori malint, quam vel unam violare literam. Audio quidem Chriſtianos ſic affirmantes, ſed vero ſi quis ipſos conſulat

Judæos, longe illi aliter loquuntur. Fatentur illi ſe multa ſacrarum literarum loca expunxiſſe, fatentur antiquos Rabbinos, utilitate ſuadente, & verba & ſenſus immutaſſe, dicentes, *Pereat litera, & ſanctificetur nomen Dei benedicti.* Nihil a me hic fingi cognoſcet ſi quis Thalmudicos adeat libros, in quibus pluribus locis hæc legas; *Bonum eſt ut evellatur litera de lege, & ut ſanctificetur nomen Domini.* Quamvis infinita propemodum ſint loca, quæ aut immutata, aut etiam omnino eraſa olim ab iſtis Judæorum fuere magiſtris, unum adduxiſſe ſufficiat, quem manifeſtum ſit illos expunxiſſe, vel quod eum non intelligerent, vel quod verbis Chriſti lucem afferret, vel potius ne in perſolvendo gentibus tributo legis ſuæ prævaricatores eſſe viderentur. Locus is occurrit Deuter. Cap. XXIII, ubi poſtquam juſſit legiſlator, neque inter filias Iſraelis meretrix, aut inter filios Iſraelis inveniatur exoletus, addit, οὐκ ἔσαι τελεσφόρος ἀπὸ θυγατέρων Ἰσραὴλ, οὐδὲ τελισκόμενος ἀπὸ υἱῶν Ἰσραήλ. *Ne ſit quæ vectigal ſolvat inter filias Iſraelis, aut exoletus qui tributum pendat inter filios Iſraelis.* Olim aliter ſumus interpretati, nunc ampliato judicio veram damus expoſitionem. Non prohibet ſimpliciter ſcorta & meritorios pueros, ſed ne quidem illos permittit, etiamſi publicum fornicationis ſolvant vectigal. Cauſam mox ſubjungit, quod merces meretricis & donum catulaſtri, non debeat inferri in domum Domini, cum utrumque abominetur Deus. Οὐ προσοίσεις μίσθωμα πόρνης, οὐδὲ ἄλλαγμα κυνὸς εἰς τὸν οἶκον κυρίου τοῦ θεοῦ σοῦ πρὸς πᾶσαν εὐχὴν, ὅτι βδέλυγμα κυρίῳ τῷ θεῷ

σιν δεῖ καὶ ἀμφότερα. Τελισκόμενον vero hic accipi pro puero qui pudorem ſuum proſtituit, quamvis vel ipſe doceat ſenſus, docent quoque Heſychius & alii grammatici, cum πεπλεισμένον & τελισκόμενον pro eodem accipiunt, & ἀνδρόγυνον vel μεμιασμένον interpretantur. Idem itaque jubet hic Moyſes, quod juſſiſſe Alexandrum Severum teſtis eſt Lampridius in ejus vita; *Lenonum vectigal & meretricum & exoletorum in ſacrum ærarium inferri vetuit: ſed ſumtibus publicis ad inſtaurationem theatri, circi, amphitheatri, ſtadii deputavit.* Et hic quidem eſt verus ſenſus, & vera interpretatio loci, qui merito viſus eſt difficilis, non antiquis tantum Patribus, ſed & illis quoque, qui eos præceſſere Judæis, utpote quorum complures ita eum acceperint, ut quod Moyſes ſcripſit de utriuſque ſexus ſcortis vectigal templo e turpi corporis quæſtu conferentibus, ipſi de omnibus Judæis intelligendum eſſe crediderint, ac ſi legiſlator voluiſſet, nullum omnino inter Judæos publicanum eſſe debere, nec ullum gentibus perſolvendum eſſe tributum. Avide hunc locum arripuere Theudas, Judas Gaulonites, Simon Galilæus & complures alii, qui non helleniſtæ, ſed γνήσιοι volebant videri Judæi in ſuſcitanda contra Græcos & Romanos plebe, ac ſi Deus vetuiſſet gentem ſuam aliis eſſe vectigalem gentibus. Recte itaque in veteri verſione Latina, æquali aut etiam antiquiore temporibus Apoſtolicis, locus hic ita redditus fuit; *Non erit vectigal pendens ex filiis Iſrael,* ut non dubitandum ſit, quin locus hic jam olim e Deuteronomio ſublatus fuerit a Judæis. Quod

ſiquis

siquis dubitet, illum vel ipsius Christi possit convincere testimonium. Si enim id non sit, frustra quæsivissent Pharisæi præsentibus Herodianis, *an licitum sit Cæsari censum persolvere.* Ut nempe vel apud plebem, vel apud Romanos causam eum accusandi haberent, hanc ipsi quæstionem proposuere. Si negasset vectigal solvendum esse, veluti reum & morte multandum tradidissent Romanis. Si vero annuisset censui esse satisfaciendum, jam veluti contradicentem legi, ab ipsis Judæis lapidibus obruendum censuissent. Caute itaque & prodenter viso numismate respondet, ***Da Cæsari quod est Cæsaris, & Deo quod est Dei.***

Verum non hic tantum, sed & quotquot fere alii in sacris literis a Christo citati occurrunt loci, vel absunt omnino, vel ita depravati & mutili leguntur, ut vel nullum omnino, vel certe admodum a veritate alienum ex iis elicias sensum. Matthæi, XV, & Marci, VII ut ostendat Christus Pharisæos pluris facere traditiones & mandata hominum, quam præcepta Dei, hæc adducit Esaiæ verba ex Cap. XXIX, Μάτην δὲ σέβονταί με διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων, Sic quoque habent LXX interpretes. Si Hæbræum consulas codicem, non invenias ibi vocem frustra, qui tamen sensum constituit, sed ותהי, cum vera lectio sit ותהו, quod pluribus in locis iidem interpretes reddidere μάτην vel εἰς κενόν. Quamvis non opus sit quidquam mutare, cum notum sit joth sæpe poni pro vau. Si hodiernas quotquot sunt consulas versiones, nihil quod ad rem faciat, nihil nisi scopas invenies dissolutas. meritoque Chrstus

ludibrio

ludibrio fuiſſet Phariſæis ſi ex illis Eſaiæ verbis, prout hodie leguntur, iſtum quem intendit, conatus fuiſſet exſculpere ſenſum.

Reſipiſcant igitur noſtri ſeculi homines, & ſi LXX interpretibus, ſi denique Apoſtolis & Chriſto non credunt, credant ſaltem illis quibus blandiuntur Judæis, cæcis quidem ductoribus, in hoc tamen recte ſentientibus, quod unanimiter agnoſcant periiſſe linguam Hebræam, nihilque præter mutas ſupereſſe literas, neſcirique vim & poteſtatem vocabulorum. Si quid Hebraicæ linguæ supereſt, totum hoc LXX interpretibus acceptum feramus neceſſe eſt. Tollantur illi, ſimul quoque tollitur qualiſcunque linguæ Hebraicæ ſupereſt ſcientia. Abſque illis ne unum quidem verbum recte interpretari poſſimus, & quod ſacris veteris teſtamenti libris fruamur, totum hoc illorum eſt beneficium. Si quis dubitet, adeat ille quæcunque hodierna lexica & verſiones ab ipſis Judæis, ſeu ad mentem Judæorum factas, nullas omnino bonas inveniet expoſitiones, quæ non ſint a LXX deſumtæ interpretibus. Ubicunque vero in his ſenſus aut vocabulum aliquod occurrat, quod non intelligant, hærent miſeri, fruſtraque ſe torquent & mirifica ipſi ſibi fingunt ſomnia, idque in minimis ſæpe facillimiſque. Proverbiorum Cap. xxv. v. 20. legitur in verſione LXX interpretum, Ὥσπερ ὄξος ἕλκει ἀσύμφορον καὶ καπνὸς ὄμμασιν, οὕτως προσπεσὸν πάθος ἐν σώματι καρδίαν λυπεῖ. Quod locum hunc nullo ſenſu ſic redditum legiſſent, *quemadmodum acetum trahit inutile* &c. Mirum in modum in LXX debacchantur interpretes,

pretes, & נתר non id quod habent iſti interpretes, ſed quod iidem alio poſuere loco, nitrum nempe, reducendum eſſe contendunt. Sed quid quæſo ſibi vult *quemadmodum acetum nitro inutile*? Quis ænigma hoc expediat? Quis puer non videat ἕλκει eſſe dativum ab ἕλκος ulcus? ſic nempe vertendum fuerat; *Quemadmodum acetum ulceri inutile & fumus oculis*, ſic incidens in corpus noxa, cor contriſtat. Ut enim Græcis φλύκταινα, ita quoque Hebræis & Chaldæis נתר a fluore & ebullitione nominatur. Ne hoc tantum loco, ſed & ubicunque non intellexere LXX interpretes, ibi videre eſt hodiernos interpretes meras promere ineptias, & quod mirere, quanto minus illos intelligunt, tanto magis illis iraſcuntur. Integra poſſim adducere capita, præſertim ex obſcurioribus ſacræ ſcripturæ libris, qualis eſt Eccleſiaſtes, Jobus, Oſeas, & alii, in quibus ne unicus quidem occurrat verſiculus, qui noſtri ſeculi interpretibus recte acceptus & redditus fuerit. Ubicunque deſeruntur LXX interpretes, ipſa quoque ibi deſeritur veritas. Magni facio Bochartum, cum propter inſignem viri eruditionem, tum quoque eo præcipue nomine, quod multum his tribuat interpretibus, & ſicubi in ſcriptis ab iis diſſentiat, prudenter & modeſte id faciat. Attamen ſiquis omnia ejus evolvat opera, ne unum quidem inveniet locum ubi recte ab eo antiqui illi reprehenſi fuerint interpretes. Nuſquam eos acrius ſugillat, quam in iſtis locis ubi בנות יענה reddiderunt Sirenes, ac ſi hoc de fabuloſis iſtis, quas memorant poetæ, accipiendum

ſit

ſit tribus ſororibus. Sed ſane, ut ſemper & ubique, ita quoque hoc loco optime verterunt interpretes. Σειρῆνες enim non ſunt id quod vulgo putant, ſed eſt genus veſparum ſeu crabronum vivens in eremo, cujus etiam meminit Ariſtoteles cum inter novem genera animalium mellificantium recenſet tria μοναδικὰ quæ non faciant examina; σειρῆνας nempe minores, qui ſunt fuſci coloris, alios σειρῆνας majores & nigri coloris, & tertios præterea βομβυλίους, qui ſunt omnium maximi. Si quis loca Sacræ conferat ſcripturæ, videbit omnia quam exactiſſime convenire cum hac expoſitione. Sævum enim & infeſtum eſſe hoc animal, utpote quod ipſas quoque animas in vulnere ponat, notum eſt omnibus. Cantum vero lugubrem, ſeu θρῆνον & κοπετὸν, ut loquitur propheta, & is quoque notus. Itaque Euſtathius ad φ. Οδυσ., iſtos Sirenas dicit ἁμυδρόν τι κλαυθμυρίζειν.

CAP. XIV.

Quomodo diſputandum cum Judæis, & qua præcipue ratione ſint convincendi.

INfinitum ſuſcpiamus laborem, nec brevi hoc ſcripto abſolvendum, ſi ſingula perſequi velimus: hoc ſolum dixiſſe ſufficiet, ſi in expoſitione ſacrarum literarum Judæis hoſtibus Chriſtianæ fidei adhærere velimus, perire & in nihilum

hilum recidere pleraque ea quæ adventum Servatoris noſtri præceſſere vaticinia, adeoque ipſumChriſtianiſmum. Quamdiu una verſio & unus tantum ſacrorum librorum fuit ſenſus, non infinita tantum gentium multitudo, ſed & maxima Judæorum pars ad fidem compellebantur chriſtianam: at vero noſtro hoc tempore, ubi Judæis permixti vivunt Chriſtiani, vel nullos vel pauciſſimos Judæos invenias, qui ad Chriſtianorum tranſeunt caſtra, cum plurimi paſſim Chriſtiani,vel clam, vel etiam palam Judæorum fiant Proſelyti. Commentitia Rabbinorum grammatica iſtud jamdudum effecit, ut cum tam multiplex factus ſit ſacrorum literarum ſenſus, ut alia expoſitio aliam deſtruat; ſoli tamen exulent ſenſus quos LXX poſuere interpretes, quoſque & Chriſti & Apoſtolorum confirmavit & ſanxit authoritas. De Judæis minus mirandum, rem ſuam faciunt cum ſuis adhærent commentis & incautos circumveniunt Chriſtianos, eoſque ſub diſciplina habent ſibi vectigales. Sed vero quis non obſtupeſcat tam multos Chriſtianos, quorum erat officium Judaica iſta evertere commenta, obſtinatius tamen illa tueri, quam ipſi faciunt Rabbini? Solo hoc Judæi telo imprudentes conficiunt Chriſtianos, & ſola Rabbinorum ſufficit Grammatica ut de Evangelio & cruce Chriſti triumphare ſibi videantur. Haud ſemel interfui noſtrorum cum Judæis de religione conflictibus, qui tamen parum proſpere Chriſtianis ceſſere. In altercationibus nempe cum Chriſtianis eo ſemper utuntur artificio Judæi, ut unum tantum diſputationi poni poſtulent
funda-

fundamentum, quod utrique admittant, vetus ſcilicet teſtamentum. Hoc ſi conceſſerit Chriſtianus, væ illi. Cum enim in tota vita unum hoc agant Judæorum magiſtri, ut ſeſe exerceant in præceptis & legibus Grammaticæ a Rabbinis ſtabilitæ, totamque Hebraicæ linguæ cognitionem in ea collocent, admittentibus id ipſum Chriſtianis; fieri aliter non poteſt, quin totus controverſiæ ſtatus ad Grammaticam devolvatur, quæſtioque fiat utri in lingua Hebraica ſint doctiores, Rabbini videlicet, an Chriſtiani eorum diſcipuli. At vero ſi quis cum Judæis congredi velit, longe aliam neceſſe eſt inſiſtat viam, nec permittendum ut vetus teſtamentum ſeparetur a Novo, utpote ſine quo ne vetus quidem poſſit ſubſiſtere. Oſtendendum iniquum & ſtultum eſſe aliquod adſtruere & ſtabilire fundamentum, cui ne ipſi quidem credant, utpote qui Chriſtum prædicto multis Prophetis tempore adveniſſe negent. Chriſtianos vero recte vetus admittere teſtamentum, utpote credentes Novum teſtamentum eſſe demonſtrationem & complemenmentum veteris. Hanc diſputandi rationem tenuere primi Chriſtiani, qui nunquam perpeſſi ſunt Novum a Vetere avelli Teſtamentum. Eccleſiaſtica regula & fundamentum fidei ſemper fuit veteris & novi Teſtamenti concentus, & utriuſque ſcriptorum conſonantia. Quicunque hac conditione cum Judæis ſe committit, certa illum manet victoria, efficietque ut aut diſcedant aut obmuteſcant Judæi, cum ſublato Novo tollatur quoque Veteris teſtamenti auctoritas, & nulla ſit cauſa ut huic

credamus, si nec dum advenerit Messias, & necdum impleta sint Prophetarum Vaticinia.

Quod si negent Judæi illum veteris & novi Testamenti concentum & nihilominus fiat quæstio de intellectu linguæ Hebrææ & expositione S. Scripturæ, imprimis cavendum a spuria ista & commentitia quam diximus hodierna Grammatica, qua multos credulos circumveniunt Christianos, cavendum quoque ab omnibus versionibus & explicationibus factis ad placitum Rabbinorum, & firmiter adhærendum versioni LXX. interpretum & iis expositionibus quæ receptæ fuerunt ab omnibus Judæis qui Christi & Apostolorum tempora præcessere: hoc si fiat, & tum succumbent Judæi.

Ut autem veritas LXX. interpretum, & Rabbinicarum intelligatur futilitas versionum, commode ipsi subveniunt Rabbini. Cum enim quotquot sunt inter eos prudentiores & majoris authoritatis, fateantur periisse Hebraicam linguam, & laceras tantum superesse reliquias, nesciri significationem vocabulorum, codicemque Hebræum factum esse mutum & nemini intelligendum, eo quod una cum lingua perierint quoque vocales, ideoque eo redacti sint miseri Judæi, ut ne legere quidem sciant Hebraice: agnoscentibus inquam hæc omnia omnibus fere antiquis & melioris notæ Rabbinis; quis non ipsis merito credat cum palam profitentur, vere in se completum esse, id quod fore prædixerat Esaias, ut omnis scientia & intellectus Oraculorum Dei ab ipsis tollatur & transeat ad gentes, nec cessaturam hanc

hanc linguæ Hebrææ inſcitiam, ut ipſi addunt, donec veniat doctor Meſſias, qui obſignatum reſerat librum, & priſtinum linguæ reſtituat intellectum. An Meſſias inſtauraturus ſit uſum linguæ Hebrææ ad ſalutem non admodum neceſſariæ, per me licet ut credant Judæi; interim eatenus taceant & contineant ſe ab interpretandis ſacris libris, quos propria confeſſione non intelligunt, donec iſte adveniat Meſſias.

Sed Judæis hac in parte quidam obloquuntur Chriſtiani, dicentes nec periiſſe, nec perituram linguam Hebræam, ſed vel invitis ipſis Judæis ſemper & fuiſſe & futuram ipſis vernaculam. Verum, nequid gravius dicam, ſic ſentientes ipſis Judæis & Rabbinis deridendos propino.

Iterum inſtant, ſi non a Judæis, unde & a quibus Hebræi codicis petenda ſit interpretatio? Sæpius jam reſpondi: ſed cum eadem toties moveatur quæſtio, oportet quoque, ut ſæpius eadem repetam. Libens itaque concedo a Judæis petendam eſſe veram ſacrarum literarum interpretationem; ſed non ab iſtis Judæis qui Chriſtianæ fidei ſunt hoſtes, quique ſponte ſua fatentur ſe neſcire Hebraice; ſed ab illis, qui florente & ſuperſtite etiamnum Hebraica lingua ſacros verterunt libros, quique pro veris & ſinceris habiti fuere interpretibus ab omnibus qui Chriſti tempora præceſſere Judæis, ab ipſo denique Chriſto & apoſtolis, & ab omnibus Chriſtianis Eccleſiis. Sed inquiunt non ſupereſſe LXX interpretum verſionem, & illam quæ vulgo exſtat, ineptam eſſe & futilem. Ita quidem Chriſtiani nonnulli, ipſi hac in

parte futiles & inepti, sed non sic Christus & Apostoli, non denique Judæi quantumvis huic versioni & Christianis inimici; quapropter ad illos me converto.

Omnes itaque Judæos, qui Christi præcessere tempora, agnovisse hanc solam versionem velut legitimam, & non tantum fideliter redditam, sed & divinitus inspiratam, testantur quotquot fuere vetustiores Judæi. Usque ad tempora Aquilæ nulla alia lecta fuit Scriptura in omnibus Judæorum Synagogis, præter illam LXX. interpretum: perierat quippe intellectus linguæ Hebrææ, utpote quam ne ipsi quidem callerent Judæorum Rabbini. Diu demum, post eversa Jerosolyma, cum viderent se hujus versionis veritate premi a Christianis, ausi sunt dicere, interpretes illos aliqua non satis bene vertisse. Nullus tamen repertus fuit Judæus, qui negaret illam esse veram & genuinam LXX. interpretum versionem. Non Origenis, non denique Heronymi ætate quisquam fuit qui hos non agnosceret interpretes; & sane ridiculi fuissent,& mille testibus convincendi, si tam manifestæ veritati contradixissent. Sed & postquam Aquilæ prodiit versio, remansit nihilominus apud Judæos usus antiquæ translationis; cum enim obscurissima & distortissima esset Aquilæ versio, merito multis displicebat, utpote qui verborum quidem aliquam, nullam autem sensus habuisse rationem videretur. Magis itaque placuit quæ postmodum prodiit Theodotionis translatio, quæ quod proxime ad LXX. interpretum accideret versionem, ideo & clarior & com-

modior

modior multis visa fuit Judæis. Attamen & illum æq; ac Aquilam peccasse ubicunq; a vetere recessit versione, licet in promtu sit ostendere, consulto præteribimus; nunc enim ut argumentum persequamur, istud monuisse sufficit, versionem, quæ ab omnibus semper agnita fuit Christianis pro vera & genuina LXX. interpretum versione; illam ipsam quoque lectam in Synagogis & approbatam ab omnibus antiquis fuisse Judæis.

Superest itaque quæstio, rectiusne S. Scripturas interpretati sint illi Judæi, qui florente & superstite etiamnum Hebræa vixerunt lingua, an vero isti, qui vel olim, vel hoc nostro seculo novas excuderunt versiones, postquam nempe vel ipsis fatentibus Judæis periit lingua Hebræa. Veritatis inquiunt nonnulli habendam esse rationem. Sed vero ecqua certior Christianis habenda sit veritas, atque illa, quam & Christi & Apostolorum sanxit auctoritas? Judæos vero quod attinet, an non etiam illi tutius credant veteribus Judæis linguæ Hebraicæ gnaris, quam Rabbinis recentioribus sponte sua agnoscentibus se non intelligere linguam Hebræam? Instant tamen, non reperiri in Hebræis codicibus id quod LXX. posuere interpretes. Recte quidem, si apices & novitia Rabbinorum sequamur puncta. Sed vero puncta ista vocalia tollantur, tollantur quoque immutationes quæ Christianæ religionis factæ sunt odio, & illico veritas & convenientia versionis LXX. interpretum cum Hebræis apparebit codicibus. Quod si ne sic quidem in quibusdam locis illa compareat con-

venientia, non LXX. interpretum errori, ſed ſuæ tribuant imperitiæ, & alterutrum agnoſcant, vel Hebræos codices, vel Græcam a ſe non intelligi verſionem.

Denuo hic obſtrepunt Chriſtiani quidam, ſed revera ipſis Rabbiniores Rabbinis, & negant puncta vocalia tollenda, nec eſſe novitium Maſſoretharum commentum, ſed vel ab Eſdra vel a Moyſe tradita, vel etiam ipſi Deo coæterna eſſe contendunt. Eo nempe ſtuporis vel inſaniæ quidam progreſſi ſunt, ut Deum ritu humano Hebraice loqui exiſtiment. Cum vero lingua Hebræa abſque punctis vocalibus muta ipſis videatur, eſſe putant neceſſe, ut puncta iſta fuerint ab æterno, alias enim fore ut Deus aliquando fuerit mutus. Nec tamen de nihilo conficta eſt hæc inſania, habet enim & illa quo ſe tueatur. Iſti quippe punctorum patroni cum videant, ſi Eſdras aut Moyſes ſtatuantur punctorum auctores, fore nihilominus ut ante eos lingua Hebræa fuerit muta; ut hanc abſurditatem effugiant, aliam longe abſurdiorem ſunt commenti, linguam Hebræam æternam & Deo vernaculam ſtatuentes; quandoquidem vero, ut ipſi ſentiunt, lingua hæc ſine punctis ſubſiſtere nequeat, rem ſe confeciſſe exiſtimant, ſi & punctis quoque vocalibus æternitatem adſcribant.

Hæc eſt merces, hic denique fructus quem ex viridariis, & ut ipſi loquuntur, ex Judæorum paradiſis imprudentes referunt Chriſtiani. Miſeros eos merito dixeris, ipſi tamen ſe beatos prædicant, & infelices vocant, ſi qui non iiſdem paſcantur bellariis. Tum demum pin-

pinguescere eos videas, cum veterum Christianorum derident simplicitatem, utpote qui absque ulla Hebræi sermonis cognitione, ausi sunt nihilominus sacras interpretari Scripturas. Sciant nihilominus inter omnes antiquos Christianos neminem fuisse, cui non majus Hebraicæ veritatis affulserit lumen, quam omnibus simul nostri seculi Rabbinis & semirabbinis Christianis. Illi quippe si non verborum Hebraicorum, attamen sensuum, qui beneficio LXX. interpretum ex Hebræis abunde redundant verbis, fuere intelligentissimi. At vero Rabbinos, cum non admittant LXX. interpretes, illos ne verba nec sensus Scripturæ percipere, nec percepturos antequam veniat iste frustra expectandus Rabbinicus Messias, vel propria illorum constat confessione. Sed quid veteres commemoro Christianos, cur non & in Christum & Apostolos despuunt, velut linguæ Hebrææ & sensuum S. Scripturæ ignaros, utpote qui eadem verba & eosdem quos LXX. interpretes ubique expressere sensus? Si Christi & Apostolorum eos teneat reverentia, unde tanta intemperies in illos qui illorum insistunt vestigiis? Sed inquiunt Judæi secessere ab hac versione. Recte quidem, sed ideo recessere quod viderent Christianos beneficio hujus versionis prævalere: antiquiores enim Judæi totis quadringentis & pluribus annis pertinacissime huic versioni adhæserunt, nec quisquam repertus est qui vel mutire contra LXX. ausit interpretationem. Quod si perstitissent in hac sententia, vel nulli, vel certe quam paucissimi in mundo superessent

Ju-

Judæi. Adeo enim Evangeliis & Apoſtolicis ſcriptis concinit hæc verſio, ut quiſquis hanc admittit, idem etiam neceſſe ſit admittat Evangelia. Si qui itaque verſionem hanc reſpuunt Chriſtiani, ſupereſt ut ad Judæos tranſeant; aut ſi nolint, æquum eſt, ut quod Chriſtus & Apoſtoli, idem quoque ipſi de hac ſentiant verſione.

Iterum tamen, qui Judæis favent, inſtant & dicunt; poſteriores curas ſemper eſſe meliores prioribus, ideoque verſiones hodiernas antiquæ verſioni eſſe præferendas. Sic nempe & olim Judæi faventes verſioni Aquilæ & traditionibus Rabbinorum, dicere ſolebant οἱ σοφοὶ δευτερῶσιν, ut habet Hieronymus quæſtione decima ad Algaſiam, quamvis ille locus vulgo non recte concipiatur. Sed vero an ſecundæ expoſitiones & δευτερώσεις ſemper ſint præferendæ prioribus, opus non eſt noſtrum interponere judicium, cum ipſe Chriſtus ſatis ſic ſentientibus reſponderit, cujus teſtimonio ſi non Judæi, qui Talmudicas & Rabbinicas expoſitiones & traditiones verbis & ſenſibus Scripturæ præferunt, at certe acquieſcere debent Chriſtiani. Aquilam vero non vertiſſe ſed pervertiſſe potius Scripturas, nec amore veritatis, ſed odio Chriſtianorum impiam iſtam condidiſſe verſionem, vel ipſa quæ etiamnum ſuperſunt ſatis teſtantur fragmenta. Recentiores vero Judæos, quibus ignota eſt, non Aquilæ tantum, & aliorum veterum, ſed & ipſa quoque LXX. interpretum verſio, cum nullas certas ſequantur expoſitiones, utpote qui ex iiſdem verbis Septuaginta & ſæpe plures diſ-

discrepantes eliciunt sensus; quamvis vel ipsa expositionum diversitas erroris possit convincere; attamen cum omnes istæ interpretationes uno grammaticæ a Rabbinis stabilitæ fulciantur fundamento, ut & hujus quoque cognoscatur futilitas, velim legantur ea, quæ cum alii viri docti, tum precipue Morinus, de hoc scripsere argumento, quæ siquis non iniquo evolvat animo, facile deprehendet, ne ipsos quidem Judæos tam magnifice de sua sentire Grammatica, quam multi hoc tempore faciant Christiani. Si quis vel ipsa excutiat principia, statim intelliget, quam etiam in his turpiter se dederint. Cum enim potestas singularum literarum ex antiquo Græcorum satis adpareat alphabeto, quod ex Phœnicio desumtum esse plerique fatentur, & res ipsa clamat; quam stultum & ridiculum est credere, si auferantur puncta, jam quoque necesse esse, ut vocalibus veteres caruerint Hebræi? An ergo mentitus est Josephus, cum nomen dei tetragrammaton ex vocalibus constare scripsit? Sed & an Samaritæ, quod punctis careant, carent quoque vocalibus? Persuadeant hoc si possint amaritis.

Licet progressu temporum, ut apud alias gentes, ita quoque apud Hebræos immutata sit literarum potestas, in principio tamen quinque vocalium loco fuisse apud eos literas אהויע clarius est quam ut quisquam dubitare possit. Exceptis Vau & Joth, quæ aliquando vocales, alias vero sunt consonæ, reliquæ semper sunt vocales. Quod autem אהע quæ olim erant A, E, O, & ipsæ quoque in ho-

diernis Rabbinorum Grammaticis accenſeantur conſonantibus, id omnem ſuperat barbariem. Quomodocunque enim literæ iſtæ pronuntientur, ecquis unquam efficere poſſit, ut non ſint vocales?

Quod vero poteſtatem ſingularum attinet literarum, minime dubitandum, quin ut forma & ordine, ita quoque poteſtate in prima ſui origine convenerint cum veteribus literis Atticis, ſeu Ionicis, ita ut ט cum Θ, ת cum Τ, כ cum Κ, ק cum Q Latino, ס cum Ξ exacte convenirent. Abſurdum enim maxime fuerit olim in Syriaco ſeu Hebræo Alphabeto, tres iſtas literas ס, צ & ש unum eundemque expreſſiſſe Sibylum, ut jam olim quoque perſuaſus a Judæis magiſtris arbitrabatur Hieronymus. Sed neque de eo dubitandum, cum alphabetum Hebræum, æque ac Græcum vel Latinum, omnibus tam vocalibus quam conſonis fuerit inſtructiſſimum, quin non tantum a pueris recens diſcentibus, ſed & ab omnibus integræ voces cum omnibus ſuis primitus fuerint expreſſæ vocalibus, ac diu demum poſtea compendiariam iſtam placuiſſe & introductam fuiſſe ſcripturam, qualis nunc apud Hebræos, Samaritas, Syros, Arabes, & pleraſque orientis uſurpatur gentes.

Iſtum vero ſcribendi morem, quando nempe compendii gratia complures omittuntur vocales, non eſt ut quiſquam miretur, cum etiam inter Europæos, barbaris præſertim temporibus, fuerit uſitatiſſimus, & etiamnum, ut diximus, apud pleroſque fere Aſiaticos obtineat populos, qui hoc nomine rident Europæos,

pæos, quod legere nesciant, nisi omnes exprimantur literæ. Utri rectius faciant, non jam quæritur: illud constat, ut hæc Orientalium scribendi ratio compendiosior est altera, ita ad conservationem linguarum obesse quam plurimum. Clarum hujus rei exemplum in Græco & Romano habemus sermone, qui per tot secula integri propemodum supersunt, cum nullam in Oriente invenias gentem, quæ antiqui sermonis conservarit sibi peritiam, ut vel hinc cognoscas, quam damnosum sit rerum sectari compendia, veluti quæ omnium artium & scientiarum oblivionem inducant. Nec linguæ Hebrææ, quantumvis sancta habeatur, melior fuit conditio, utpote quam plerique doctiores Rabbini periisse unanimiter fateantur. Non autem recens est hæc jactura; diu etiam antequam Christus nasceretur in desuetudinem abierat. Josephi vero ætate, quam rari essent qui eam linguam callerent, vel exinde cognoscitur, quod ipse adfirmet, vix duos aut tres inter omnes fuisse Judæos, qui Hebraicas Scripturas possent interpretari. Quod jam illo tempore plurimum recessisset ea lingua a statu suo pristino, non in verborum tantum & phrasium intellectu difficultas occurrebat maxima, sed & propter vocalium defectum, eo miseri Judæi redacti erant inscitiæ, ut ne legere quidem scirent, nisi Hebraica verba Græcis expressa literis adscriberentur, quibus nempe vocalium resarciretur defectus. Hunc scribendi morem a Judæis acceptum, in tetraplis & hexaplis secutus est Origenes, Hebraicis & Samariticis literis opponens eadem Hebraica

braica & Samaritica, Græcis expressa literis, additis tantum vocalibus ut commode legi possent. Viguit autem hæc ratio per annos fere mille, nempe usque ad tempus Masoretharum, qui ante sexcentos fere annos neglecta hac duplici scriptura, secuti Syros & Arabes, apices & puncta invexere, quibus vocalium loco uterentur. Adeo autem recentia esse puncta & apices istos, vel ex eo satis est manifestum, quod nullus liber, nullumve appareat monumentum, quod quidem quingentis annis sit vetustius, in quo isti compareant. Non Origenes, non Hieronymus, sed neque antiquiores Thalmudistæ, usquam eorum faciunt mentionem. Et sane quam stultus fuisset Origenis & Judæorum, quos secutus est, labor in describendo codice Hebræo Græcis literis, si istis temporibus puncta exstitissent vocalia.

Arabes autem primos fuisse qui commenti sint apices & puncta vocalia, quæ imitati sint postmodum Syri, a quibus demum accepere Judæi in Syria & Ægypto viventes, licet sagaciores fateantur Judæi, clarius tamen id ipsum evincunt punctorum & accentuum nomina, quæ pura puta sunt Arabica. Sed ut omnis tollatur dubitatio, & ut sciamus, quisnam punctorum vocalium primus fuerit inventor, adscribam locum Leonis Africani ex libro de doctis Arabibus, quem ex Bibliotheca Florentina descriptum penes me habeo. Sic itaque ille in vita Elchabil, prosodiæ & Grammaticæ apud Arabes inventoris; *Similiter etiam Elchabil fuit, qui vocales & literarum*

rum

rum puncta invenit. Nam antiquitus Arabes non utebantur tam punctis quam vocalibus. At quia tempore hujus Elchabil Arabes Coranum corrumpere & depravare coeperunt, ideo vocales & puncta maximæ quidem utilitatis & commodi invenit & apposuit.

CAP. XV.

De Literis Samariticis.

JAm vero quod vetuſtos Hebraicos attinet characteres, quibus ante tempora Eſdræ & captivitatem Babylonicam ſacri fuere deſcripti libri, qui illos ſimiles Samariticis fuiſſe negant, illis præter bonam mentem aliud quod precer non habeo. Præter teſtimonia & a nobis & crebro ab aliis allata, addantur quoque teſtes omni exceptione majores Joſephus & Ariſtæus. Ubi enim de interpretandis ſacris in *Græcum* ſermonem agunt libris, ſcribunt, difficultatem non levem in hoc occurrere negotio; quamvis enim Judæi vulgo credantur iiſdem literis & eadem qua alii Syri uti dialecto, iſtud tamen aliter ſe habere, cum & literas & dialectum habeant peculiarem: utpote cum literis utantur Chaldaicis, & dialectus propter vetuſtatem ſcriptorum, plurimum a Syriaca illius temporis diſcreparet. Verba Ariſtæi & Joſephi ſi quis perpendat, idem etiam

etiam agnoſcet, ut puto aliter illa exponi & accipi non poſſe. Quod autem exiſtimant Judæi, Eſdram poſt captivitatem odio Samaritarum Syriacas Aſſyriis permutaſſe literas, non eſt admodum veriſimile; nimium enim multis rebus bonis & ipſa quoque luce carendum fuiſſet miſeris Hebræis, ſi nihil cum Samaritis commune habere voluiſſent. Quin potius ſuadente utilitate & communi omnium Judæorum conſenſu facta fuit hæc literarum immutatio, non tantum facilioris gratia commercii cum Aſſyriis, ſub quorum vivebant imperio, ſed & quod Abrahamum antequam in Syriam migraret, iiſdem uſum fuiſſe literis, haberent ſibi perſuaſiſſimum. Quis non miretur hoc demum ſeculo, contra tot teſtes, contra tam manifeſtam veritatem, miſeros quoſdam inſurgere homines, & duplex comminiſci alphabetum, alterum ſacris, alterum profanis tantum deſtinatum uſibus. Hoc tamen ut efficiant, producunt neſcio quos nummos Rabbinicis inſcriptos literis, ſed quos adulterinos eſſe quivis vel paulo peritior facile deprehendat. Præcipue oſtentantur ab illis Sicli quidam, quorum unus Moyſis, alter Salomonis continent effigiem. Sed an non vident miſeri ſe ineptire, cum iſtiuſmodi nummos genuinos eſſe pertendunt? Adeone præcepti divini obliti fuere veteres Judæi, ut humana facie nummos ſuos inſcripſerint? Quod ſi quis quærat quales fuerint ſicli vel nummi, qui poſt captivitatem Babylonicam in uſu fuere, habeat is hoc ſibi reſponſum; vel nullos omnino novos fuiſſe ſignatos, quod Chaldaicam primo,

primo, deinceps vero Græcam & Romanam coacti fuerint admittere monetam, ſiquidem jus monetæ cudendæ tranſit ſemper ad gentes victrices; vel ſi etiam poſt captivitatem Babylonicam ſignandæ pecuniæ Judæis remanſerit poteſtas, libens quoque & ſiclos Chaldaicis inſcriptos admittam literis. Nullos tamen hactenus vidi quos genuinos eſſe audeant ſpondere antiquarii. Ponamus tamen reperiri, quomodo quæſo conficient, illos ante captivitatem Babylonicam eſſe conflatos, quemadmodum iſti alii Samariticis ſeu potius Syriacis inſcripti literis, qui paſſim occurrunt, quique ſoli certiſſimam oſtendunt antiquitatem? *H*oc tamen illis erat oſtendendum, ſi inficetum iſtud ſuum de ſacro & profano alphabeto commentum aliqua velint ratione ſtabilire. Sed & quomodo evincent iſtos ſolos ſacris eſſe ſignatos literis, alios autem profanis? Cum in Chaldea viventes Chaldaicis, inter Syros vero Syriacis ſeu Cananæis uſi ſint leteris veteres *H*ebræi: dicant cauſam ſi poſſint, quare alter character ſanctior ſit altero? Sed video quid ſibi velint miſeri, libenter nempe obtineant ut libri ſacri, nec Chaldaicis, nec Syriacis ſint deſcripti literis, neque enim deum uti characteribus gentium, ſed peculiares & ſolis uſitatas cœlitibus Moyſi tradidiſſe literas. Verum a talibus libens memet ipſe abſtineo. Reſtat ut & Evangelia *Græcis* eſſe negent conſcripta literis.

CAP.

CAP. XVI.

De Judæorum Grammatica, & de Judæis Hellenistis.

HÆc de literis, punctis & apicibus dicta sufficiant. Supereſt ut de tota Grammatica nonnihil dicamus. Quamvis in ea excolenda jam per tot ſecula Rabbinorum præcipui omnem ſuam poſuerint & pene exhauſerint diligentiam: ut tamen cognoſcamus, quam futilis & nullius pene pretii totus iſte ſit labor, ſufficit mutas & laceras linguæ Hebraicæ expendiſſe reliquias. Si Græcæ & Latinæ linguæ eadem quæ Hebraicæ eſſet conditio, nec quidquam præter Homeri & Virgilii ſcripta vocalibus deſtituta ad manus noſtras perveniſſent, cogitemus quæſo quam bella ſit futura, ea, quæ ex illorum operibus conſtrui poſſit Grammatica. Aliquanto melius ſucceſſiſſet iſte labor, ſi quo tempore ſuam iſti magiſtri condidere Grammaticam, conſulere potuiſſent tetrapla & hexapla Origenis; unde, ſi non veram, at ſaltem meliorem & genuinam magis haurire potuiſſent Hebraicæ linguæ pronuntiationem: nunc vero quam pravas & perverſas pleriſque vocabulis aptarint vocales, vel e propriis ſatis colligitur nominibus, quæ in Evangeliis & in veterum Judæorum paſſim occurrunt monumentis, ut neceſſe ſit, aut ineptiſſime & nullo judicio hodierna eſſe appoſita puncta, aut Chriſtum & Apoſtolos, omneſque adeo

adeo veteres Judæos prophetarum & proavorum ignoraſſe nomina. Nec in propriis tantum nominibus,ſed & in cæteris vocibus,quantum a veteri ſcribendi ratione recentiores receſſerint Judæi, manifeſtum ſatis fiet, ſi quis in patrum ſcriptis reliquias conſulat *H*ebraiſmi. Minime itaque probo factum Eraſmi & aliorum qui opera *H*ieronymi ediderunt,quod invitis antiquis libris veterem expunxerint lectionem, depromtam ex tetraplis & hexaplis Origenis,*H*ebraicaſque repoſuerint voces, animatas vocalibus Maſorethicis , plurimumque ab antiquis diſcrepantes.

*H*æc cum ita ſeſe habeant, quis non libenter vel ipſis credat Judæis, agnoſcentibus aut nullam, aut certe minimam *H*ebraicæ linguæ ſeſe habere cognitionem, cum perierint vocales, & temere ſuſceptus ſit totus ille qui circa commentitia puncta verſatur labor. Et ſane qui fieri aliter poſſit cum vetuſtiores Judæi nullas ſibi conſtruxerint *G*rammaticas, aut ullam inſtaurandæ vel conſervandæ linguæ curam habuerint, ac ne *H*ieronymi quidem ætate ullus, præter ſacros, liber *H*ebraicus exſtiterit? Græce omnes ſcripſere, adeoque ipſæ quoque δευτερώσεις ſeu traditiones,Græco ab illis concinnatæ fuere ſermone. Primus liber Hebraice conſcriptus fuit Miſna, idque tempore Juſtiniani, aut non multum poſtea, cujus rei cauſam fuiſſe exiſtimo, quod cum hujus imperatoris edicto cautum eſſet ne Judæi in ſynagogis legerent δευτερώσεις, ſeu librum traditionum, illi ut edictum eluderent, ſcriptum hoc in *H*ebræum converterint ſermonem. Miſnam ſubſecu-

rum eſt Thalmud Babylonicum, quod incœptum anno Chriſti DCLV, abſolutum vero an. DCCXXVI. Sed & *H*ieroſolymitanum Thalmud eodem tempore ſcriptum fuiſſe videtur, ſecutaque eſt mox ingens Rabbinorum turba, qui non ceſſavere exinde uſque ad hoc noſtrum ſeculum, Rabbinico, id eſt ſpurio *H*ebræo ſermone infinita condere volumina. Cum itaque ab eo tempore, ex quo Judæi *G*ræcorum & Romanorum ſubiere jugum, uſque ad tempora Juſtiniani nullus liber *H*ebraice fuerit ſcriptus, aut ſiqui ſcripti fuerint, illi omnino perierint, quod tantundem eſt ac ſi non ſcripti fuiſſent, clarum ſatis fit, quid de hodiernis ſentiendum ſit *G*rammaticis, utpote quæ nullo alio, niſi oralium, ut loquuntur, traditionum, nitantur fundamento. Nam certe puncta ſeu vocales non fuiſſe adſcriptas, ſed per oralem tantum traditionem propagatas, fatentur antiquiores Rabbini, & ipſe quoque maximæ inter Judæos authoritatis liber, qui dicitur Cozri. At vero iidem Rabbini fatentur quoque omnes fere orales periiſſe traditiones, periiſſe vocales, & codicem *H*ebræum factum eſſe mutum. Iſtæc vero quis componat? Sed vero ſic ſentientes Judæos increpant Chriſtiani nonnulli, & vel ipſis invitis, veram linguæ *H*ebraicæ pronuntiationem Rabbinorum linguis & faucibus deum alligaſſe contendunt. Verum ſic ſentientes ipſorum Rabbinorum curæ & cuſtodiæ libens committo.

Quod autem putant demum poſt inventionem punctorum primas prodiiſſe *G*rammaticas

ticas, id omnino aliter ſe habere exiſtimo. Eſt enim veriſimile *G*rammaticæ conſtructionem præceſſiſſe tempus quo Judæi *H*ebraice ſcribere cœperunt. Quamvis autem ante Miſna nullus liber alicujus autoritatis in lucem prodierit, apud Alexandrinos tamen & Tiberienſes erant ſcholæ linguæ *H*ebraicæ, & multi Judæi *H*ebraice loquebantur. Quod utique illo tempore, poſtquam nempe perierat lingua *H*ebræa, ſine aliqua *G*rammaticæ ſcientia fieri vix potuit. Nulla quidem tum erant puncta,non tamen deerant vocales,illæ quippe ſeorſim notabantur, in iis paginis, ubi Hebræa *G*ræcis exprimebantur literis. Vetuſtioribus vero Judæis nullas fuiſſe grammaticas, omnino probabile eſt. Si quæ enim exſtitiſſent, felicius proculdubio verſati fuiſſent in explicandis & eruendis etymis nominum propriorum, nec conati fuiſſent exponere ipſas quoque vocabulorum terminationes, quod factum fuiſſe paſſim videre eſt in libellis Hieronymi de explicatione nominum Hebraicorum. A Judæis concinnatos fuiſſe iſtos libellos extra dubium eſt. In multis etiamnum Bibliothecis *G*ræce ſuperſunt, & conſtat Origenem eos ſuis inſeruiſſe operibus. In Lexico necdum edito, quod Cyrillo tribuitur, ad calcem ſubjunguntur iſtæ Hebraicæ expoſitiones. Attamen Lexicon iſtud non eſt Cyrilli, ſed Origenis, ſeu potius Judæorum, a quibus Origenes accepit. In veteri meo libro, eraſo Origenis nomine, Cyrillo adſcribitur, quod ipſum quoque in aliis factum fuiſſe obſervavimus exemplaribus. Et ſane neſcio quo fato contige-

rit ut tam multa Origenis opera, præpostero tanti viri odio, attributa ſint Cyrillo, homini neque doctrina, neque probitate, alteri comparando. Porro Hieronymus ſcriptum hoc de nominibus Hebraicis Philoni adſignat. Id ſi verum ſit, non tamen exinde ſequitur, illum Hebraice neſciviſſe, niſi exiſtimemus Varronem & Platonem, quod & ipſi non feliciter etyma explicuerint, ideo etiam Latine & Græce ignoraſſe. Quamdiu linguæ florent, non ſolent Grammaticæ fieri. Licet vero Philonis ſeculo ceſſaret linguæ *H*ebrææ uſus, major tamen illius, quam noſtra ætate linguæ hujus ſupererat cognitio. Sed neſcio, qua ratione fiat, ut complures viri docti Philonem & Joſephum & pleroſque Judæos, qui Græce loquerentur aut ſcriberent, *H*elleniſtas vocent ; vocem eam accipientes de iis qui Græce quidem, minus autem *H*ebraice ſcirent. Plurimum certe falluntur qui ſic exiſtimant. Ἑλληνίζειν non tantum eſt Græcorum linguam imitari, ſed & partes Græcorum ſequi, ut Ρωμαΐζειν, Περσίζειν, Μηδίζειν, Αντιγονίζειν imitare mores & ritus, aut ſtare a partibus Romanorum, Perſarum, Medorum, & Antigoni, & illis quomodocunque favere. Conſtat enim Judæos bifariam fuiſſe diviſos. Qui inſtitutis & ritibus favebant patriis, illi inique ferebant jugum Græcorum & Romanorum, & inviti vectigal pendebant, parati etiam arma pro publica ſumere libertate, neminemque alienigenam dominum agnoſcere. Tales fuere Judas Gaulonita, Theudas, & illi qui zelotæ dicebantur, compluresque alii, qui veri & γνήσιοι volebant

bant videri Judæi, nec volebant Cæſarem vocare dominum, ſoli deo hanc appellationem reſervantes. At vero illi qui pacatiori eſſent animo, & ſine cunctatione vectigal pendebant, monerentque jugum a deo impoſitum æquo eſſe ferendum animo, iſti dicebantur *G*ræcorum partes ſequi, ac propterea *H*elleniſtæ ac φιλέλληνες vocabantur. Tales quoque erant præcipue publicani & quicunque alii *G*ræcis aut Romanis quocunque loco aut officio inſervirent magiſtratibus. Peccant itaque Hieronymus & qui illum ſequuntur viri docti, cum reprehendunt Tertullianum, quod in libro de Pudicitia ſcripſerit, nullos inter Judæos fuiſſe Publicanos, perſuaſus loco Deuteronomii de quo ante egimus; *Non erit vectigal pendens in filiis Iſrael.* Quamvis enim & Matthæus Apoſtolus, & Zacchæus, & alii Publicani fuerint, id tamen nihil ad rem facit: cum enim Judæi Romanis eſſent obnoxii, utique a Romanis conſtituebantur Publicani; & pro illis non autem pro Judæis colligebant vectigal, ut mirum non ſit exoſos aliis Judæis fuiſſe Publicanos,ac gentilibus & peccatoribus annumeratos. Licet autem magna illorum pars Græci aut Romani eſſe potuerint, verum tamen eſt id quod Tertullianus ſubjungit, aliquos quoque e Judæis potuiſſe eſſe Publicanos, uti nempe illi quos diximus. Ut Alexandriæ, ita quo- Hieroſolymis poteſtas exigendi tributa & vectigalia redimebatur a plus offerentibus: nec ſemper erant Græci aut Romani qui colligebant vectigal, ſed ut nunc quoque fieri ſolet, ex illis ipſis quæ vectigal pendebant, eligebantur

tur gentibus. Plurimum itaque peccant, qui putant *H*elleniſtas dictos, qui Græci loquerentur, & *H*ebraice neſcirent. Nam certe hac ratione ſequeretur Chriſtum *H*ebraicæ linguæ fuiſſe imperitum, utpote qui fuerit *H*elleniſta cum jubet, ut Cæſari detur id quod eſt Cæſaris. In Actibus Apoſtolorum ubi fit mentio de viduis *H*elleniſtarum, id intelligendum de illis, quarum mariti in officio ſeu ſtipendio fuiſſent Romanorum. Ut vero non eadem erat ratio eorum qui ſinceri volebant videri *H*ebræi, ita quoq; diverſi erant gradus *H*elleniſmi & *H*elleniſtarum. Qui pro veris habebantur *H*ebræis, illi abſtinebant ab omni gentilium ſodalitio, & militiam detrectabant, quod ſibi licitum non eſſe crederent Sabbato iter facere, arma geſtare, & iiſdem quibus gentiles cibis uti. *H*orum aliquot exempla habemus in decretis apud Joſephum, lib. XIV. in quibus immunitas a militia Judæis conceditur. Alii militabant quidem cum *G*ræcis & Romanis, ſed tamen quoad fieri poterat, mores & ritus patrios obſervabant, quorum aliquot exempla habemus apud eundem Joſephum & alios. Supremus vero & præcipuus gradus *H*elleniſmi erat, quando neglectis patriis ritibus, toti in mores & religionem Gentilium concederent, Tales erant illi, qui apud Joſephum, lib. XII. cap. VI. Antiochum accedunt, paratos ſe eſſe dicentes relictis patriis inſtitutis & legibus, religionem regis & Græcanicos ſequi mores, adducentes ſibi præputia, ut *G*ræcis viderentur ſimiles. Iſtiuſmodi in lib. II. Machab. cap. IV. dicuntur ſub petaſum cogi, ὑπὸ πέτασον ἄγεσθαι

ἄγεσθαι, quia petasus Macedonicus imponebatur iis qui militiæ nomen darent. Talis vero habitus summus erat gradus *H*ellenismi, unde ibidem dicitur ἀκμὴ Ἑλληνισμοῦ. Fusius aliquando hæc sumus prosecuti, nequis imposterum *H*ellenistis Judæis peculiarem linguam aut dialectum affingat. Recte itaque vir magnus in duobus quos de lingua *H*ellenistica conscripsit libris, linguam eam explodit, peccat tamen in eo, quod *H*ellenismum ad solum referat sermonem.

Licet infinita sint ea quæ de futilitate hodiernæ *G*rammaticæ *H*ebrææ & commentitiis Judæorum punctis dici possint, hæc ipsa tamen, quantumvis pauca, sufficere possint, ut tandem aliquando resipiscant Christiani, & suam agnoscant imprudentiam, cum acrius & animosius in adstruenda utriusque commenti veritate, quam ipsimet depugnent Judæi. Ad probandam punctorum antiquitatem, ne ipso quidem dubitant abuti Christi testimonio, cum dicit unum iota aut unum apicem non periturum. Ostendant viri boni κεραίαν notare punctum. Credant *G*aleno, credant omnibus *G*ræcis grammaticis, cum affirmant vocem hanc significare virgulam rectam aut partem literæ, ut cum dicunt A duas habere κεραίας, N tres, M vero quatuor, & sic in cæteris. Itaque cum Servator noster unum iota vel unum nominant apicem, id non de Joth Hebræo, quod minimum duas, aut Samaritico, quod complures continet apices, sed de Græcorum intelligendum est iota. Verum nescio qua ratione factum sit, ut hoc nostro seculo plerique

rique fere docti Christum & Apostolos Hebraice semper locutos fuisse existiment, non autem Græce, quia nempe sanctior Hebræa ipsis videatur lingua, ac si in sono & crispatione linguæ sita sit sermonis sanctimonia, sanctiusque locuti sint olim Cananæi, quorum linguam amplexi sunt veteres Hebræi, quam vel Paulus vel Evangelistæ. Nullis profecto vel argumentis vel testimoniis nititur hæc opinio. Ubicunque jam ab Alexandri magni temporibus Græci fuere domini, ibi etiam Græca prævaluit lingua, & absurdum est unam excipere Judæam, cum & Josephus & Machabæorum libri satis testentur, quam prompti sub Græcis regibus fuerint Judæi, in asciscendis Græcorum moribus, adeo ut major pars Græci quam Judæi videre maluerint. Linguam Græcam, id est, linguam dominantium, etiam illi qui Græcos oderant, si intelligi & rebus suis vellent consulere, addicere cogebantur. Ut in Ægypto, Asia, & reliqua Syria;. ita quoque in Judæa, nulla præter Græcam audiebatur lingua, in urbibus præsertim oppidisque. Soli illi qui rure & in pagis versabantur, aut denique vilis popellus dialecto utebantur vernacula, id est, Syriaca, & illa quoque seculorum lapsu plurimum immutata & facta semigræca. Ne in Hierosolymitanis quidem Synagogis alia præter Græcam personabat lingua. Quod si Hebræa prælegeretur Scriptura, accedebat interpretatio Græca, a solis quippe doctis intelligebatur vetus Hebraica lingua. Quamobrem si tuto cum Judæis congredi velimus, abroganda sunt

ſunt puncta, quæ & Elias Levita & ſagaciores Judæi novitia eſſe fatentur, & explodenda ſpuria iſta & ab antiqua plurimum diſcrepans grammatica, quod eo facilius licebit, quod & ipſi quoque Judæorum magiſtri admittant, nullam aut admodum exiguam ante Rabbi Jehudam habuiſſe ſe Grammaticæ ſcientiam: relinquendæ denique omnes novæ verſiones, & firmiter adhærendum verſioni LXX virorum, quam & Chriſtus & Apoſtoli & omnes antiqui agnovere Judæi. illi nobis exemplo ſint, ut & nos quoque illam amplectamur. Quod ſi verſionem hanc non admittant Judæi, oſtendendum eos nullum habere fidei & religionis ſuæ fundamentum, ſi necdum advenerit Meſſias: & ſi quis ſub hoc nomine comparuerit, illum non poſſe eſſe verum Meſſiam, utpote cujus tempus jam præterierit: at vero Chriſtianos, qui huic verſioni acquieſcunt, & non hodiernis, ſed antiquis credunt Judæis, & Chriſtum prædicto a Daniele & omnibus Prophetis tempore adveniſſe ſtatuunt, illos optimum & firmiſſimum religionis ſuæ habere argumentum. Auferantur modo Judæis novitia puncta & novitia Grammatica, inermes erunt, & nulli homines ad veritatem facilius poterunt compelli. Solis his futilibus armis confiſi, incautos eludunt Chriſtianos, quorum eſt culpa ut hoc tempore aliqui in mundo reperiantur Judæi. Qua enim ratione Jacobi morientis vaticinium & Danielis hebdomades conſtare poſſint, ſi nec dum advenerit Chriſtus? Quid demum de tota fiet ſacra Scriptura, ſi per-

mittamus, ut hoc demum tempore, ex novitiis punctis, & spuria Rabbinorum Grammatica, novæ interpretationes, & novi & inauditi producantur sensus ad placitum Judæorum, religionis nostræ hostium, & vel propria confessione ignarorum linguæ Hebrææ? Esto ut in his expositionibus aliqua occurrant, quæ, permittentibus & simul ridentibus Judæis, Christiani sibi favere existiment; sed quis gentilis aut denique Christianus acquiescat interpretationibus factis postquam impletæ sunt prophetiæ, & quando verba aptantur eventibus? Si rectam insistere viam & adversarios obruere velimus, relinquendæ sunt prophetiæ eo sensu, quo acceptæ fuerunt antequam res implerentur. Hoc si fiat, ne quidem quod hiscant supererit Judæis. Desinant itaque tandem aliquando incauti & imprudentes Christiani futilibus istis Rabbinorum commentis majorem quam ipsi Judæi fidem tribuere, & sciant totum istum laborem, qui punctis & accentibus Hebraicis impenditur, æque vanum esse, ac sit studium eorum, qui circa hodiernos Græcæ linguæ versantur accentus, imo etiam vanius; licet enim utrique hac ratione corrumpunt & pervertant veterem pronuntiationem, minor tamen est culpa eorum, qui in lingua Græca id sibi licitum esse existimant. Cum enim omnes in hac supersint vocales, error tantum fit in syllabarum quantitate. At vero cum in lingua Hebræa perierint etam vocales, non tantum in Prosodia, sed & in literis, & in sensibus peccatur.

A D

AD JUDÆOS

AD vos nunc me converto, O Judæi, gens olim Deo dilecta ſupra omnes gentes; nunc non Deo tantum, ſed & omnibus pene inviſa hominibus. Iniquas veſtras fortunas & calamitates, non vos tantum, ſed & illi ipſi qui vos oderunt, deplorant. Sexdecim jam effluxere ſecula, ex quo in perpetuo exilio & captivitate diſperſi vivitis, nec finis aut requies veſtræ erit futura miſeriæ, antequam veniat ille, quem fruſtra hactenus expectatis Meſſias. Obſtare veſtra dicitis peccata, quo minus ille palam ſe vobis videndum exhibeat; & natum quidem prædicto a Prophetis tempore ante complura ſecula, ſed clam ſe tenere, & inter leproſas ad portas urbis Romæ, aut etiam alibi, ignotum deliteſcere: verum tantane oculos veſtros inceſſit cæcitas, ut quem omnes gentes & totus pene agnovit mundus, vos ſoli non videatis? Reducite velum quo veſtri obnubilantur oculi, & nolite Meſſiam alibi quam in Evangeliis quærere. Iis ſi credideritis, jam ſtatim rex & dux aderit, jam reædificabitur Urbs Sancta, & totus mundus fiet Jeroſolyma; jam quoque omnia quæ prædixere Prophetæ contingent: denique qui nunc eſtis hominum contemtiſſimi, iidem forſan primi & præcipui eritis mortalium. Sed exſpectatis adventum Meſſiæ glorioſum; atqui regnum ejus glorioſum non videbitis, niſi prius credideritis in

in iſtud quod præceſſit regnum, quando nempe in ſtatu humilitatis mortalibus adparuit. Nolite ergo veſtram & ſimul noſtram morari felicitatem, & efficere ut veſtra diutius culpa differatur regnum Dei & Chriſti, idemque pacis & juſtitiæ regnum, quod ut adveniat precibus noſtris utrique quotidie flagitamus. Quapropter incubantem jamdudum pectoribus veſtris excutite veternum, & ſi velitis tam glorioſi regni eſſe participes, neglectis aliis a quibus jam toties fruſtrati & decepti eſtis, verum agnoſcite Meſſiam, regem pacificum, regem ſervatorem gentium, utinam & veſtrum. Si Prophetis creditis veſtris, æquum eſt ut huic quoq; credatis. Quod ſi eum nolitis admittere, neceſſum eſt ut falſa eſſe ſtatuatis pleraque Prophetarum de Meſſia vaticinia & teſtimonia, utpote qui prædicto & definito non advenerit tempore. Vos itaque rogo & obteſtor, ut veſtras conſulatis Scripturas, ſed ea lege & conditione, ut neglectis verſionibus & expoſitionibus, quas magiſtri veſtri ſero induxerunt, eos tantum admittatis ſenſus, quod ſuperſtite etiamnum lingua Hebræa LXX. tradiderunt interpretes, quoſque ſolos omnes approbarunt veſtri majores, quique ſoli in omnibus admiſſi fuerunt ſynagogis, non tantum quamdiu fuere Jeroſolyma, ſed & toto quoque ſeculo poſtea. Hæc ſi conceſſeritis, quæ ſane æqua ſunt ut concedatis, jam libens veſtro permittam judicio, ut judicetis num fieri poſſit, ut ſacrorum librorum conſtet veritas, ſi nec dum advenerit Meſſias. Nolite itaque iſtis quæ exiſtimatis imputare peccatis, quod rex veſter necdum vobis adſit; illis enim quibus omnes obnoxii ſumus peccatis, abunde veſtris videri poſſitis ſatiſfeciſſe calamitatibus: uno hoc non ſatiſfacitis,

facitis, quod regem, quem univerſus pene agnoſcit orbis, necdum adveniſſe credatis; & ſecundum expectetis adventum, antequam agnoſcatis priorem. Recognoſcite ergo regem veſtrum, & putate illum amore & caritate gentis veſtræ, alterum ſuum differre adventum, ut longius reſipiſcendi vobis indulgeat ſpatium; cum ſit neceſſe utglorioſum ejus adventum veſtra pœnitentia & veſtra præcedat converſio. Faxit Deus ut quæ vos excæcat, tandem aliquando recedat, vel auferatur nebula: & ut eodem Sacrarum Scripturarum imbuti intellectu, eademque fide conjuncti, eadem quoque Evangelia & eundem recognoſcamus Meſſiam.

FINIS.

Books ſold by Moſes Pitt *at the Angel in St.* Pauls *Church-yard in* London.

FOLIO.

CAtalogus Impreſſorum Librorum Bibliothecæ *Bodleianæ* in Academia *Oxonienſi*, per *Tho. Hide. Oxonii e* Theatro *Sheldoniano*, 1674.

Charletoni (*Gaulteri*) M. D. Exercitationes de Differentiis & nominibus Animalium, quibus accedunt Mantiſſa Anatomica & quædam de variis Foſſilium generibus, deque differentiis & nominibus Colorum. (*Figuris*) *Oxoniæ e* Theatro *Sheldoniano*, 1677.

Hiſtoria & Antiquitates Univerſitatis *Oxonienſis* Vol. 2. *Oxoniæ e* Theatro *Sheldoniano*. 1674.

Iamblichus (*Chalcidenſis*) De Myſteriis *Ægyptiorum*, G. L. Interprete & notis *Thomæ Galei*, T. C. C. S. *Oxonii e* Theatro *Sheldoniano*. 1678.

Marmora *Oxonienſia* ex *Arundelianis*, *Seldenianis*, aliiſque conflata; cum Comment. *Humphredi Prideaux*, *Seldeni* & *Lydiati* annotationibus. *Oxonii e* Theatro *Sheldoniano*. 1676.

Theatri *Oxonienſis* Encænia, ſive Comitia philologica, Jul. 6. Anno 1677. celebrata.

Ælfredi Magni *Anglorum* Regis Vita, a D. *Johanne Spelman* conſcripta, & annotationibus illuſtrata, *Oxonii e* Theatro *Sheldoniano*, 1678.

Dr. *Henry Hammon*'s Sermons. 1675.

Po-

Pococks (*Edw.*) Commentary on *Micha* and *Malachi*. *Oxf.* at the Theater. 1677.

Taverneir (*Jo. Bapt.*) Travels through *Turkey* into *Persia*, and the *East-Indies*, (with Cuts) *Lond.* 1677.

Charas (*Moses*) Royal Pharmacopœia Galenical and Chymical. *Lond.* 1678.

Webster (*John*) Dispiaying of supposed Witchraft. 1677.

Hugo Grotii opera Theologica, Vol.4. 1679.

QVARTO.

Historia *Jacobitarum* in *Ægypto*, *Lybia*, *Nubia*, *Æthiopia* tota, & parte *Cypri* insulæ habitantium, per *Abudacnum*. *Oxonii e* Theatro *Sheldoniano*.

Votum pro Pace Christiana, Authore *Andr. Sall* D. D. *Oxonii e* Theatro *Sheldoniano*. 1678.

Lightfoot (*Jo.*) horæ Hebraicæ & Talmudicæ in Corinthos. *Parisiis* 1677.

Joannis Bonæ (*Cardinalis*) Opera Theol. 1677.

Binchii (*M. Joan.*) Mellificium Theologicum. *Amst.* 1666.

Seldenus (*Jo.*) de Nummis. *Lond.* 1675.

Mercurialis (*Hier.*) de Arte Gymnastica, (cum Figuris) *Amst.* 1672.

Mercatoris (*Nic.*) Logarithmo-technica. *Londini.* 1667.

Gregorii (*Jac.*) Exercitationes Geometricæ, *Londini* 1668.

Horroccii (*Jer.*) opera Astronomica, nec non D. *Wallis* Exercitationes tres 1678.

Paladius de Gentibus Indicis & Bragmanibus G.L. *Lond.* 1665.

Fer-

Ferrarii (*Alex.*) *Euclides* catholicus. *Lond.* *1676.*

Duporti Gnomologia Homerica. *1660.*

Les Motifs de la converſion a la Religion Reformee Du *Francois de le Motte.* A *Londres* *1675.*

Pharmacopee Royale, Galenique & Chmique, par *Moyſe Charas. Pariſ. 1676.*

An *Engliſh* Bible, with the Liturgy, Apocrypha, and Singing Pſalms. *Oxford* at the Theater, *1675.*

St. *Bernard's* Sermons, in Engliſh. *1677.*

Cook (*John*) Sermon before the Lord Mayor, *December 19. 1675.* on *John 8. 34. 1676.*

Modeſt Survey of Naked Truth. *1676.*

Pell (*John*) Introduction to Algebra. *1668.*

A Sermon at the Marſhal *Turenne's* Funeral, *December 15. 1675. 2 Sam. 3. 32.* 1677.

Tillotſon's (*Jo.*) Sermon before the King, *April* 18. 1675. *Pſal.* 119. 60.

Twiſdens (Sir *Roger*) Hiſtorical Vindication of the Church of England. 1675.

Wilkins (*Jo.*) Sermon before the King, *March* 7. 1669. on *Prov.* 13. 16, 17. 1674.

Sermon before the King *March* 19. 1670. on Eccleſiaſtes 12. 14. 1671.

Cole (*Gilbert*) Conferences againſt the Church of *Rome*, *Oxford* at the Theater. 1674.

Alleſtrey's (*R.*) Divine Authority of Scripture, a Sermon *2 Tim. 3. 1.* 1673.

Character of the Laſt Day, a Sermon before the King, *2 Pet. 3. 3.* by *John Fell* Lord Biſhop of *Oxford.* 1675.

Clarendon (*Edward* Earl) Survey of *Hobs's* *Leviathan. Oxford* at the Theater, 1676.